

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра міжнародних економічних відносин та іноземних мов

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВтаІМ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему
**«РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ:
ВИКЛИКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН»**

Виконав здобувач вищої освіти
3 курсу, групи МЕВ-23мб
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Коровицький Ю.Р.
« ____ » _____ 2026 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор

_____ Ірина БАБЕЦЬ
« ____ » _____ 2026 р.

Рецензент _____

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет економічний

Кафедра Міжнародних економічних відносин та іноземних мов

Рівень вищої освіти Бакалавр

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Іван МИЦЕНКО

«____» _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКА) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Коровицького Юрія Романовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Розвиток економіки України в умовах війни: виклики й перспективи в системі міжнародних економічних відносин

Бабець Ірини Георгіївни, д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо формування стратегічних пріоритетів інтеграції України до світового економічного простору, мінімізації демографічних ризиків та забезпечення інноваційного характеру повоєнного відновлення.

Завдання: дослідити теоретичне підґрунтя впливу військово-політичних конфліктів на світову господарську систему та національні економіки; вивчити структурні та системні характеристики міжнародно-правових та економічних механізмів підтримки держав під час війни; узагальнити методичні підходи до оцінки збитків та стійкості економіки в системі міжнародних відносин; проаналізувати основні напрями трансформації зовнішньої торгівлі та логістичних шляхів України в умовах заблокованих портів і кордонів; охарактеризувати ступінь залежності економіки України від міжнародної фінансової допомоги та грантів; виявити проблеми, пов'язані з міграційними процесами та втратою людського капіталу, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність української економіки; визначити перспективи повоєнного відновлення України в умовах активізації євроінтеграційного процесу; окреслити роль інвестицій та міжнародних програм у відбудові інфраструктури; обґрунтувати пріоритети розвитку високотехнологічних секторів України у міжнародному поділі праці.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 2	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 3	проф. Бабець І.Г.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	02.02.2026-13.02.2026	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	16.02.2026-06.03.2026	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	09.03.2026-10.04.2026	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	13.04.2025-08.05.2026	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	11.05.2026-17.05.2026	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	18.05.2026-31.05.2026	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.06.2026-07.06.2026	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	08.06.2026-11.06.2026	
9	Перевірка на плагіат	12.06.2026-16.06.2026	
10	Отримання відгуку наукового керівника	17.06.2026-21.06.2026	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	22.06.2026-25.06.2026	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2026 року

Підпис керівника

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2026 року

Підпис здобувача

Анотація

Розвиток економіки України в умовах війни: виклики й перспективи в системі міжнародних економічних відносин. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2026.

У роботі досліджено теоретичне підґрунтя впливу військово-політичних конфліктів на світову господарську систему та національні економіки. Вивчено структурні та системні характеристики міжнародно-правових та економічних механізмів підтримки держав під час війни. Узагальнено методичні підходи до оцінки збитків та стійкості економіки в системі міжнародних відносин. Проаналізовано основні напрями трансформації зовнішньої торгівлі та логістичних шляхів України в умовах заблокованих портів і кордонів. Охарактеризовано ступінь залежності економіки України від міжнародної фінансової допомоги та грантів. Виявлено проблеми, пов’язані з міграційними процесами та втратою людського капіталу, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність української економіки. Визначено перспективи повоєнного відновлення України в умовах активізації євроінтеграційного процесу. Окреслено роль інвестицій та міжнародних програм у відбудові інфраструктури. Обґрунтовано пріоритети розвитку високотехнологічних секторів України у міжнародному поділі праці.

Ключові слова: економіка України, воєнний стан, виклики та загрози, повоєнне відновлення, міжнародна допомога, євроінтеграція

Abstract

Development of Ukraine’s Economy in Wartime: Challenges and Prospects in the System of International Economic Relations. – Manuscript.

Diploma work on obtaining a higher education degree "Bachelor" in the educational-professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – 2026.

The thesis explores the theoretical basis of the impact of military-political conflicts on the world economic system and national economies. The structural and systemic characteristics of international legal and economic mechanisms for supporting states during war are studied. Methodological approaches to assessing losses and economic stability in the system of international relations are summarized. The main directions of transformation of foreign trade and logistics routes of Ukraine in the conditions of blocked ports and borders are analyzed. The degree of dependence of the Ukrainian economy on international financial assistance and grants is characterized. Problems associated with migration processes and the loss of human capital that affect the international competitiveness of the Ukrainian economy are identified. The prospects for post-war recovery of Ukraine in the conditions of the intensification of the European integration process are determined. The role of investments and international programs in infrastructure reconstruction is outlined. The priorities for the development of high-tech sectors of Ukraine in the international division of labor are substantiated.

Keywords: Ukrainian economy, martial law, challenges and threats, post-war recovery, international aid, European integration

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи функціонування економіки країни в умовах воєнного стану.....	8
1.1. Вплив військово-політичних конфліктів на світову господарську систему та національні економіки.....	8
1.2. Міжнародно-правові та економічні механізми підтримки держав під час війни.....	13
1.3. Методологія оцінки збитків та стійкості економіки в системі міжнародних відносин.....	18
РОЗДІЛ 2. Сучасний стан та ключові виклики для економіки України в системі міжнародних економічних відносин.....	24
2.1. Трансформація зовнішньої торгівлі та логістичних шляхів України в умовах заблокованих портів і кордонів.....	24
2.2. Залежність економіки України від міжнародної фінансової допомоги та грантів.....	29
2.3. Міграційні процеси та втрата людського капіталу як загроза міжнародній конкурентоспроможності.....	36
РОЗДІЛ 3. Перспективи та стратегічні напрями інтеграції України до світового економічного простору.....	44
3.1. Євроінтеграція як головний вектор повоєнного відновлення України.....	42
3.2. Роль іноземних інвестицій та міжнародних програм у відбудові інфраструктури.....	49
3.3. Пріоритети розвитку високотехнологічних секторів у міжнародному поділі праці.....	56
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна трансформація системи міжнародних економічних відносин відбувається в умовах безпрецедентних геополітичних та геоекономічних шоків, які кардинально змінюють архітектуру глобальних ринків, логістичних ланцюгів та структуру розподілу людського капіталу. Для України сучасний етап розвитку став періодом екстремальних викликів, пов'язаних із масштабними руйнуваннями промислового та інфраструктурного потенціалу, а також катастрофічною демографічною кризою, викликаною масовою вимушеною міграцією населення за кордон. У цих реаліях традиційні моделі функціонування національного господарства повністю втратили свою ефективність, що зумовлює гостру необхідність формування принципово нової, високотехнологічної та інституційно стійкої стратегії повоєнного відновлення. Процеси європейської інтеграції, залучення іноземних інвестицій через міжнародні програми типу “Плану Маршалла”, а також пріоритетний розвиток інноваційних секторів (ІТ та Military-Tech) трансформуються із суто теоретичних концепцій у прагматичні макроекономічні інструменти збереження суб'єктності України у світовому економічному просторі. Відтак, комплексне дослідження міграційних загроз, інвестиційних інструментів та стратегічних напрямів інтеграції держави до глобальної системи поділу праці є надзвичайно актуальним і має першочергове теоретичне та практичне значення для вітчизняної економічної науки.

Об'єктом дослідження є процес інтеграції та модернізації національної економіки України в системі сучасних міжнародних економічних відносин в умовах повоєнного відновлення.

Предметом дослідження є сукупність організаційно-економічних відносин, інституційних механізмів та стратегічних напрямів подолання міграційних загроз, залучення іноземного капіталу та розвитку високотехнологічних секторів (ІТ та Military-Tech) у процесі євроінтеграції України.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо формування стратегічних пріоритетів інтеграції України до

світового економічного простору, мінімізації демографічних ризиків та забезпечення інноваційного характеру повоєнного відновлення.

Відповідно до мети поставлені наступні завдання:

- дослідити теоретичне підґрунтя впливу військово-політичних конфліктів на світову господарську систему та національні економіки;
- вивчити структурні та системні характеристики міжнародно-правових та економічних механізмів підтримки держав під час війни;
- узагальнити методичні підходи до оцінки збитків та стійкості економіки в системі міжнародних відносин;
- проаналізувати основні напрями трансформації зовнішньої торгівлі та логістичних шляхів України в умовах заблокованих портів і кордонів;
- охарактеризувати ступінь залежності економіки України від міжнародної фінансової допомоги та грантів;
- виявити проблеми, пов'язані з міграційними процесами та втратою людського капіталу, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність української економіки;
- визначити перспективи повоєнного відновлення України в умовах активізації євроінтеграційного процесу;
- окреслити роль інвестицій та міжнародних програм у відбудові інфраструктури;
- обґрунтувати пріоритети розвитку високотехнологічних секторів України у міжнародному поділі праці.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: системно-структурний аналіз, метод логічного узагальнення, статистично-економічний аналіз, а також метод інституційного та порівняльного аналізу світового досвіду.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох логічно пов'язаних розділів, висновків та списку використаних джерел. Текст викладено суцільним науковим стилем, ілюстровано актуальним фактологічним та статистичним матеріалом, який відображає динаміку глобальних та національних економічних процесів станом на 2025–2026 роки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Вплив військово-політичних конфліктів на світову господарську систему та національні економіки.

Взаємозв'язок між глобальною стабільністю та економічним розвитком є базовою аксіомою сучасних міжнародних відносин, проте тривалий час у науковому дискурсі панувала ілюзія, що глобалізація здатна нівелювати загрози масштабних збройних протистоянь. Тривала інтеграція ринків, формування транснаціональних ланцюгів доданої вартості та взаємозалежність фінансових систем створювали хибне відчуття безпеки, де війна видавалася економічно не вигідним та ірраціональним кроком для будь-якого глобального гравця. Проте реальність довела, що геополітичні амбіції та військово-політичні конфлікти здатні миттєво руйнувати найміцніші економічні зв'язки, переформатовуючи архітектуру світового господарства. Коли спалахує масштабний конфлікт, його руйнівна сила не обмежується лінією фронту чи кордонами воюючих держав; вона запускає хвильовий ефект, який дестабілізує ринки за тисячі кілометрів від епіцентру подій. У системі міжнародних економічних відносин цей феномен проявляється через шоки пропозиції, стрімке зростання трансакційних витрат та радикальну переоцінку ризиків інвесторами. Військові дії фактично виступають каталізатором деглобалізації, змушуючи країни закривати кордони, розривати торговельні угоди та переходити від логіки економічної ефективності до логіки національної безпеки й самозабезпечення. [2]

Історичний досвід та сучасні реалії показують, що першим і найбільш відчутним ударом для світової господарської системи стає деструкція логістичної інфраструктури. Сучасна міжнародна торгівля критично залежить від кількох ключових транспортних артерій – морських проток, глибоководних портів, трансконтинентальних магістралей. Військово-політичний конфлікт у будь-якому з цих стратегічних вузлів миттєво паралізує рух товарів. Блокада портів чи

закриття повітряного простору змушує логістичні компанії шукати обхідні шляхи, що автоматично подовжує час доставки та збільшує вартість фрахту й страхування суден. Цей ефект "вузького горлечка" переростає у глобальний дефіцит сировини чи готової продукції, провокуючи інфляційні процеси по всьому світу. Більше того, національні економіки, які опиняються в епіцентрі конфлікту, зазнають прямого фізичного руйнування свого виробничого потенціалу. Втрата заводів, посівних площ, енергетичної інфраструктури та, найголовніше, людського капіталу призводить до стрімкого падіння національного ВВП і деградації внутрішнього ринку [1]. Водночас сусідні держави або традиційні торговельні партнери стикаються з так званими "зовнішніми ефектами" війни – необхідністю приймати потоки біженців, переорієнтовувати власні експортно-імпортні потоки та витратити додаткові ресурси на зміцнення власної обороноздатності, що вимиває кошти з цивільних секторів економіки.

Паралельно з руйнацією реального сектору, військово-політичні кризи завдають нищівного удару по світовій фінансовій системі. Фінансові ринки за своєю природою вкрай чутливі до нестабільності, а війна є найвищою формою невизначеності. Першою реакцією інвесторів на спалах конфлікту стає панічна втеча від ризиків – капітал миттєво евакуюється з країн, що розвиваються, або регіонів, наближених до зони бойових дій, і переміщується у так звані “тихі гавані”, переважно в активи США чи золото.[5] Це спричиняє девальвацію національних валют, падіння індексів на фондових біржах та різке подорожчання запозичень на міжнародних ринках для держав, які цього найбільше потребують. Національні центробанки змушені реагувати на ці виклики жорсткою монетарною політикою, підвищуючи відсоткові ставки для стримування інфляції, що, у свою чергу, гальмує кредитування бізнесу та загальне економічне відновлення. Таким чином, фінансовий контагійон (процес поширення фінансової нестабільності від однієї економіки до інших) трансформує локальний чи регіональний конфлікт у проблему глобального масштабу, обмежуючи ресурси для розвитку навіть тих країн, які не мають жодного відношення до політичних суперечок.

Окремим і надзвичайно потужним інструментом впливу на світову економіку в умовах сучасних конфліктів стала геоекономічна зброя, зокрема санкційні режими та торговельні ембарго. Коли пряме військове втручання третіх країн є неможливим або небажаним через ризик глобальної ескалації, провідні актори міжнародних відносин застосовують економічний примус. Масштабні санкції проти агресора, які включають заморожування золотовалютних резервів, відключення від міжнародних платіжних систем, заборону на експорт технологій та імпорт стратегічних товарів, мають на меті підрвати воєнний потенціал супротивника. Проте в умовах глибокої взаємозалежності такі кроки неминуче мають двосічний характер. Обмеження проти великої економіки створюють зворотний шоківий ефект для країн, які ці санкції запроваджують, або для нейтральних держав. Руйнуються налагоджені десятиліттями комерційні зв'язки, виникає потреба в екстреній реструктуризації бізнес-моделей цілих галузей, а світова економіка розпадається на ізольовані або конкуруючі блоки, що суттєво знижує загальну ефективність глобального розподілу праці та веде до тривалого періоду стагнації.[7]

Особливо гостро деструктивний вплив військово-політичних криз на світову господарську систему проявляється через сектор енергетичної та продовольчої безпеки, оскільки саме ці галузі є фундаментом для життєдіяльності будь-якої національної економіки. Коли конфлікт охоплює країни, які є провідними експортерами енергоресурсів або сільськогосподарської продукції, масштаби наслідків миттєво набувають глобального виміру. Енергетичний шок, викликаний загрозою зриву постачань нафти чи газу, запускає ланцюгову реакцію подорожчання абсолютно всіх товарів та послуг, оскільки витрати на паливо та електроенергію закладені в собівартість будь-якого виробництва і кожної логістичної операції. Замість звичного ринкового ціноутворення на світових біржах починає панувати паніка та спекулятивні очікування, що змушує уряди багатьох країн імпортерів впроваджувати жорсткі заходи економії, субсидувати бізнес та шукати альтернативних постачальників у форс-мажорному режимі. Це, у свою чергу, призводить до радикальної переорієнтації глобальних енергетичних

потоків: країни змушені укладати нові, часто менш вигідні довгострокові контракти, будувати вартісну інфраструктуру для прийому скрапленого газу чи відновлювати роботу екологічно брудних вугільних електростанцій, що тимчасово відкидає назад виконання глобальних кліматичних цілей.

Не менш критичним є продовольчий аспект, де воєнні дії спроможні спровокувати реальну гуманітарну катастрофу в регіонах, які географічно максимально віддалені від зони конфлікту, наприклад, у країнах Африки чи Близького Сходу, які критично залежать від імпорту базових продуктів харчування. Руйнування аграрного сектору воюючої держави, мінування полів, знищення елеваторів та блокада морських торговельних шляхів вимивають з глобального ринку мільйони тонн зернових та олійних культур. Світові ціни на продовольство стрімко зростають, роблячи базові продукти недоступними для найбільш вразливих верств населення планети. Окрім прямого дефіциту їжі, військово-політичні конфлікти б'ють по аграрному сектору через дефіцит та подорожчання мінеральних добрив, виробництво яких часто зав'язане на природному газі або сировині з країн, що перебувають під санкціями. Таким чином, криза в одній точці планети закладає міну уповільненої дії під урожаї наступних років в абсолютно інших куточках світу, демонструючи повну вразливість сучасного глобалізованого агропродовольчого ланцюга. [15]

Окрім глобальних системних шоків, кожен військово-політичний конфлікт змушує трансформуватися і внутрішню структуру національних економік, причому як держав-учасниць, так і нейтральних спостерігачів. Для країни, на території якої ведеться війна, економічна політика зазнає повної мілітаризації та переходить у режим ручного управління з боку уряду. Головною метою стає забезпечення потреб оборонного комплексу та підтримання критичної життєдіяльності суспільства, через що цивільні галузі, сфера послуг та капітальне будівництво відходять на другий план або повністю заморожуються. Держава змушена йти на непопулярні кроки: підвищувати податкове навантаження, здійснювати емісію національної валюти для покриття дефіциту бюджету та впроваджувати жорсткі валютні обмеження для запобігання відтоку капіталу за

кордон. [7] Державна заборгованість у таких умовах зростає експоненціально, оскільки власних податкових надходжень хронічно не вистачає, а запозичення на внутрішньому ринку є обмеженими. Водночас приватний бізнес змушений працювати в умовах постійних повітряних загроз, руйнування офісів та складів, дефіциту електроенергії та масової мобілізації працівників, що вимагає неймовірної гнучкості, релокації потужностей у безпечніші регіони та перебудови всіх управлінських процесів. Важливим виміром деструктивного впливу військових конфліктів на національні економіки є довгострокова деградація інвестиційного клімату, наслідки якої відчуваються протягом десятиліть після завершення активних бойових дій. Капітал володіє високою мобільністю та низьким порогом толерантності до безпекових ризиків, тому поява гарячої точки на геополітичній карті призводить до миттєвого згортання інвестиційних програм не лише безпосередньо у зоні протистояння, а й у всьому прилеглому регіоні. Транснаціональні корпорації починають масово переглядати свої стратегії присутності, керуючись концепціями безпеки, що прийшли на зміну парадигмі максимального зниження витрат. Цей тренд, який у сучасній економічній науці отримав назву “френдшоринг” або “решоринг”, полягає у перенесенні виробничих потужностей виключно до політично передбачуваних, дружніх країн або безпосередньо назад на батьківщину материнських компаній. [3] Як наслідок, глобальні інвестиційні потоки фрагментуються, а країни, що розвиваються і потребують зовнішніх фінансових впливів для модернізації, опиняються в ізоляції через занадто високу вартість страхування політичних та воєнних ризиків, що консервує їхній технологічний та економічний розвиток на низькому рівні.

Не менш глибокі трансформації під впливом воєнних криз відбуваються у структурі державного управління та бюджетної політики багатьох країн світу, які змушені реагувати на зміну архітектури безпеки. Навіть держави, що знаходяться далеко від театру воєнних дій, під тиском нових реалій переглядають свої національні пріоритети, що виражається у стрімкому зростанні військових видатків. Це явище, відоме як ефект витіснення, означає, що мільярди доларів та євро, які могли бути спрямовані на фінансування соціальних програм, розвиток

системи охорони здоров'я, фундаментальну науку, освіту чи екологічні проекти, безповоротно вимиваються з цивільного обігу та концентруються в оборонно-промисловому комплексі. З одного боку, мілітаризація бюджетів дає короткостроковий стимул для підприємств військового сектору та суміжних галузей, створюючи нові робочі місця, проте з іншого – у довгостроковій перспективі це виснажує державні фінанси, веде до зростання податкового тиску та гальмує загальний економічний прогрес, оскільки військова продукція не бере участі у подальшому створенні доданої вартості на цивільному ринку.

У цих умовах традиційні інститути багатосторонньої дипломатії та глобального економічного регулювання, такі як Світова організація торгівлі чи Організація Об'єднаних Націй, дедалі частіше демонструють свою неефективність та нездатність оперативно реагувати на економічні наслідки воєн. Міжнародне економічне право, що створювалося для лібералізації торгівлі та захисту прав інвесторів, опиняється у глибокій кризі, коли окремі держави починають відкрито ігнорувати чинні правила, виправдовуючи свої дії інтересами національної безпеки або веденням гібридної війни. Інституційний вакуум призводить до того, що світова господарська система втрачає єдині правила гри, перетворюючись на арену жорсткої конкуренції між регіональними блоками. Замість глобальних угод на перший план виходять двосторонні домовленості та ситуативні союзи, що суттєво підвищує трансакційні витрати для міжнародного бізнесу і робить світову економіку значно менш передбачуваною та більш вразливою до нових політичних потрясінь.

1.2. Міжнародно-правові та економічні механізми підтримки держав під час війни.

Функціонування національної економіки в умовах повномасштабної війни вимагає принципово нових підходів до залучення зовнішніх ресурсів, оскільки класичні ринкові інструменти фінансування у цей період повністю перестають працювати. Опинившись в епіцентрі збройного конфлікту, держава втрачає доступ до міжнародних ринків капіталу через критичне падіння кредитних

рейтингів, а внутрішній бізнес не спроможний генерувати достатньо податкових надходжень для покриття колосальних військових та соціальних видатків.[9] У таких екстремальних обставинах життєздатність країни починає прямо залежати від ефективності міжнародно-правових та економічних механізмів підтримки, які розроблялися світовою спільнотою протягом десятиліть для мінімізації наслідків геополітичних катастроф. Ці механізми є складною архітектурою, яка поєднує в собі діяльність багатосторонніх фінансових інституцій, двосторонні міжурядові угоди, а також норми міжнародного права, що регулюють гуманітарну та економічну допомогу країнам, які зазнали агресії. Головне завдання цієї системи полягає у створенні так званої “фінансової подушки”, здатної утримати державний бюджет від дефолту, зберегти стабільність національної валюти та забезпечити безперебійне фінансування критичної інфраструктури, починаючи від медичної сфери і закінчуючи соціальними виплатами найменш захищеним верствам населення.[10]

Центральне місце у системі глобальної економічної підтримки традиційно посідають міжнародні фінансові організації, серед яких особлива роль належить Міжнародному валютному фонду та Світовому банку.[15] Історично МВФ створювався для підтримання стабільності світової валютної системи та надання допомоги країнам із кризою платіжного балансу, проте сучасні виклики змусили цю інституцію суттєво адаптувати свої інструменти до умов воєнного часу. Специфіка роботи Фонду під час військових конфліктів полягає у розробці спеціальних програм екстреного фінансування, які передбачають пом'якшення стандартних жорстких вимог щодо макроекономічної стабілізації, які зазвичай висуваються до країн-позичальників у мирний час. Кредити МВФ у період війни виконують не лише суто фінансову функцію, наповнюючи золотовалютні резерви центробанку, але й виступають потужним сигналом для інших міжнародних донорів.[4] Початок великої програми співпраці з Фондом є своєрідним зеленим світлом для урядів країн-партнерів, які отримують юридичні та економічні гарантії того, що держава-реципієнт здатна координувати свої фінансові потоки і дотримується базових принципів прозорості навіть в умовах ведення бойових дій.

Паралельно з монетарною підтримкою МВФ, Світовий банк та регіональні банки розвитку розгортають масштабні програми інституційного та інфраструктурного спрямування.[3] На відміну від короткострокових стабілізаційних кредитів Фонду, ці установи фокусуються на реальному секторі економіки та підтримці державного управління через механізми цільових позик та траст-фондів. У часи воєнних криз Світовий банк створює гнучкі фінансові інструменти швидкого реагування, які дозволяють оперативно перенаправляти кошти з довгострокових проєктів розвитку на екстрену підтримку державних послуг. Мова йде про виплату заробітних плат вчителям, лікарям, державним службовцям, а також про фінансування відновлення першочергових об'єктів логістики та енергетики, що зазнали руйнувань. Важливою юридичною особливістю таких механізмів є те, що фінансування часто здійснюється через спеціальні донорські рахунки, які наповнюються урядами багатьох розвинених країн світу, що дозволяє диверсифікувати ризики та залучати не лише кредитні, а й безповоротні грантові кошти, які не збільшують загальний державний борг країни, що перебуває у стані війни.[8]

Поряд із багатосторонніми інституціями, колосальну роль у стабілізації воєнної економіки відіграють двосторонні механізми підтримки, що базуються на прямих угодах між державою, яка зазнала агресії, та її стратегічними міжнародними партнерами. У сучасній практиці міжнародних економічних відносин найяскравішим прикладом такого підходу є макрофінансова допомога з боку Європейського Союзу та пряма бюджетна підтримка від Сполучених Штатів Америки. Юридична та економічна природа цих інструментів суттєво відрізняється, що безпосередньо впливає на боргову стійкість країни-реципієнта. Американська модель фінансування в умовах масштабних криз часто орієнтується на надання прямих безповоротних грантів через структури Агентства США з міжнародного розвитку. Це дозволяє покривати критичні цивільні видатки державного бюджету без додаткового навантаження на майбутні покоління платників податків. Водночас інструментарій Європейського Союзу еволюціонував від надання класичних середньострокових позик до створення

довгострокових фінансових комплексів, які поєднують у собі пільгові кредити з надзвичайно низькими відсотковими ставками, грантові компоненти та технічну допомогу, спрямовану на глибоку синхронізацію законодавства країни із європейськими стандартами.

Проте функціонування цих механізмів не є суто благодійним процесом; воно жорстко регламентується міжнародно-правовими договорами та принципами політичної обумовленості. Кожен транш фінансової допомоги супроводжується підписанням детальних меморандумів про взаєморозуміння, які містять чіткий перелік реформ та структурних змін, які держава зобов'язана впроваджувати навіть під час ведення бойових дій. Зазвичай ці вимоги стосуються посилення боротьби з корупцією, забезпечення прозорості використання донорських коштів, реформування судової системи та корпоративного управління у державному секторі економіки. Таким чином, міжнародні економічні механізми підтримки трансформуються у потужний важіль зовнішнього стимулювання інституційних змін. Партнери-донори прагнуть пересвідчитися, що виділені ресурси не просто покривають поточні фінансові дірки, а закладають надійний фундамент для майбутньої макроекономічної стабільності та роблять державний апарат більш ефективним і стійким до довгострокових гібридних загроз. [6]

Важливим елементом міжнародно-правового забезпечення економічної витривалості держав під час війни є також механізми реструктуризації та відтермінування виплат за зовнішнім державним боргом. Коли країна витрачає всі наявні ресурси на оборону та виживання, виконання зобов'язань перед іноземними комерційними кредиторами та власниками єврооблігацій стає практично неможливим і економічно недоцільним. У таких випадках під егідою міжнародних інституцій та за погодженням з Паризьким клубом кредиторів запускаються юридичні процедури добровільного відтермінування платежів (так звані боргові мораторії).[11] Це дозволяє легітимно, без оголошення офіційного дефолту, заморозити виплати за тілом кредитів та відсотками на кілька років. Звільнені фінансові ресурси залишаються всередині національної економіки і спрямовуються на фінансування першочергових гуманітарних та безпекових

потреб, що суттєво знижує тиск на валютний ринок та запобігає стрімкому виснаженню золотовалютних резервів країни, яка перебуває у стані війни.

Окремим, але критично важливим компонентом у загальній системі економічної підтримки є діяльність міжнародних гуманітарних інституцій та спеціалізованих агенцій Організації Об'єднаних Націй, чії механізми фінансування орієнтовані на пряме подолання соціальних наслідків війни. Програми розвитку ООН, Дитячий фонд ЮНІСЕФ, Управління Верховного комісара у справах біженців та Всесвітня продовольча програма розгортають власні автономні фінансові мережі всередині країни, яка постраждала від агресії. Економічний ефект від їхньої діяльності полягає в тому, що вони беруть на себе значну частину соціального навантаження, яке за звичайних умов лягло б безпосередньо на державний бюджет. Організація прямих грошових виплат внутрішньо переміщеним особам, фінансування відновлення зруйнованого житла, закупівля медичного обладнання та забезпечення безкоштовним харчуванням у кризових регіонах – усе це суттєво знижує рівень бідності та підтримує купівельну спроможність населення. Більше того, ці кошти, потрапляючи на внутрішній ринок через закупівлю товарів місцевого виробництва та оплату послуг локальних підрядників, забезпечують додаткову ліквідність для малого й середнього бізнесу, стимулюючи внутрішній товарообіг у часи, коли приватний попит природно скорочується.

Сучасний етап розвитку міжнародних економічних відносин також ознаменувався появою принципово нового та юридично складного механізму підтримки, який базується на використанні заморожених суверенних активів держави-агресора. Після початку масштабного конфлікту провідні країни світу та фінансові центри блокують сотні мільярдів доларів золотовалютних резервів центробанку країни-порушниці міжнародного права, що запускає тривалі юридичні та політичні дискусії щодо можливості їхньої конфіскації на користь постраждалої сторони. Уряди країн-партнерів розробляють складні компромісні схеми, які передбачають використання не самого тіла заморожених активів, а надзвичайних прибутків, згенерованих цими коштами в іноземних депозитаріях.

[4]Ці кошти акумулюються у спеціальних фондах і спрямовуються на надання довгострокових пільгових кредитів та грантів для відбудови критичної інфраструктури, що дозволяє створювати надійні фінансові інструменти підтримки без прямого залучення коштів платників податків країн-донорів. Цей прецедент фактично формує нову філософію міжнародного права, де фінансова відповідальність за руйнування покладається на суб'єкта, який ці руйнування спричинив, створюючи додаткові гарантії довгострокової економічної витривалості для держав, що захищають свій суверенітет.

Таким чином, міжнародно-правові та економічні механізми підтримки держав під час війни являють собою динамічну систему, яка постійно еволюціонує під впливом масштабу та характеру сучасних геополітичних криз. Жодна національна економіка не спроможна самотужній витримувати тягар сучасної високоінтенсивної війни без глибокої фінансової, інституційної та гуманітарної інтеграції з глобальними інститутами розвитку. Ефективність цих механізмів визначається не лише загальними обсягами виділених коштів, але й гнучкістю їхнього надання, балансом між кредитними та грантовими інструментами, а також здатністю міжнародних партнерів координувати свої зусилля задля забезпечення макроекономічної стабільності країни-реципієнта. У підсумку, зовнішня допомога виступає не заміною внутрішніх реформ чи самостійної економічної політики, а критично важливим каталізатором, який дозволяє державі зберегти свій інституційний потенціал, втримати під контролем фінансову систему та створити необхідні передумови для подальшого переходу від тактики виживання до стратегії комплексного повоєнного відновлення.

1.3. Методологія оцінки збитків та стійкості економіки в системі міжнародних відносин.

Розробка та практичне застосування методології оцінки збитків і визначення рівня стійкості національної економіки в умовах воєнного стану є одним із найскладніших теоретико-практичних завдань у сучасній системі міжнародних економічних відносин. Традиційні макроекономічні моделі, що

використовуються міжнародними інституціями у мирний час, виявляються малоефективними під час високоінтенсивних збройних конфліктів через колосальний рівень невизначеності, стрімку зміну безпекової ситуації та брак надійних статистичних даних. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у формуванні уніфікованого, міжнародно визнаного методологічного інструментарію, який дозволив би не просто констатувати факт руйнувань, а точно і верифіковано конвертувати фізичні втрати інфраструктури, житлового фонду та промислових об'єктів у чіткі фінансові еквіваленти. Наукова та практична цінність такої методології в системі міжнародних відносин полягає в тому, що її результати виступають правовою та економічною основою для формування майбутніх позовів у міжнародних судах, визначення обсягів репарацій з боку держави-агресора, а також для стратегічного планування довгострокових програм фінансової допомоги та інвестицій з боку світової спільноти. [13]

У сучасній міжнародній практиці ключовим методологічним підходом до розрахунку воєнних втрат став стандарт швидкої оцінки завданої шкоди та потреб у відновленні, розроблений спільно Світовим банком, Організацією Об'єднаних Націй, Європейською Комісією та урядом країни, що зазнала нападу. Ця методологія базується на чіткому розмежуванні двох фундаментальних понять: прямих збитків та непрямих економічних втрат. Прямі збитки охоплюють вартість фізичного руйнування або повного знищення матеріальних активів, оцінену на основі витрат, необхідних для їхнього повного відновлення до стану, що існував до початку конфлікту. Для збору цих даних використовуються передові технологічні рішення, зокрема супутникові знімки високої роздільної здатності, аналіз великих масивів геопросторових даних та звіти безпосередніх інспекцій на місцях. Особливістю цього міжнародного підходу є концепція відбудови за принципом краще, ніж було, що означає, що вартість відновлення розраховується не за цінами застарілих радянських чи докризових технологій, а з урахуванням сучасних європейських стандартів енергоефективності, екологічності та безпеки, що автоматично збільшує фінансовий кошторис необхідних інвестицій. [14]

Натомість оцінка непрямих економічних втрат вимагає значно складнішого математичного та макроекономічного моделювання, оскільки вона охоплює ширший спектр довгострокових негативних наслідків для всієї господарської системи. Сюди відносяться неотримані доходи приватних підприємств та державного бюджету через зупинку виробництва, додаткові витрати на логістику та закупівлю дорожчої імпоротної сировини взамін втраченої внутрішньої, а також макроекономічні втрати від розриву внутрішніх та зовнішніх виробничих ланцюгів. Міжнародні експерти вираховують ці показники шляхом порівняння фактичних темпів розвитку економіки під час війни із гіпотетичними базовими прогнозами, які розроблялися для країни у мирний період. Важливим аспектом методології є також оцінка гуманітарних та соціальних втрат, які включають витрати на утримання внутрішньо переміщених осіб, фінансування програм розмінування територій, очищення навколишнього середовища від наслідків воєнних дій та компенсацію втрат людського капіталу через масову еміграцію працездатного населення за кордон.

Подальше розгортання методологічного аналізу макроекономічної стійкості потребує значно глибшого занурення у специфіку функціонування внутрішнього ринку праці та збереження демографічного потенціалу, які є першоосновою будь-якої господарської системи в координатах міжнародних відносин. Оцінка стійкості у цьому контексті передбачає моніторинг структурних зрушень у зайнятості населення, де звичні показники безробіття мирного часу трансформуються під впливом мобілізаційних процесів, внутрішньої релокації мільйонів громадян та вимушеного виїзду мільйонів кваліфікованих кадрів за кордон. Міжнародні експерти вираховують індекс збереження людського капіталу шляхом співставлення втрачених робочих місць у традиційних індустриальних регіонах із темпами створення нових мікропідприємств або адаптації діючих компаній до дистанційних форм праці у безпечніших областях.[5] Стійкість ринку праці оцінюється за здатністю бізнесу оперативно перекваліфіковувати персонал, залучати до виробничих процесів соціально вразливі верстви населення та підтримувати рівень заробітних плат на межі, яка запобігає масовому зубожінню і

зберігає внутрішній споживчий попит хоча б на базовому рівні, що не дає роздрібній торгівлі та сфері послуг повністю зупинитися.

Окремим і надзвичайно складним методологічним напрямом, що вимагає постійного розширення аналітичної бази, є оцінка енергетичної та логістичної стійкості, оскільки саме ці сфери виступають фізичним каркасом для життєдіяльності всіх інших секторів економіки. Коли інфраструктура стає безпосередньою мішенню у військово-політичному конфлікті, методологія оцінки зміщується від статичного підрахунку вартості зруйнованих об'єктів до динамічного вимірювання операційної стійкості мереж. Міжнародні аналітики використовують індикатори автономності та взаємозамінності, які показують, наскільки швидко енергетична система здатна перерозподіляти навантаження в умовах дефіциту генерації, децентралізувати джерела живлення та використовувати альтернативні логістичні коридори. [8] Розрахунок логістичної стійкості базується на математичному моделюванні транспортних потоків, оцінці пропускної спроможності залізничних вузлів та прикордонних автомобільних переходів, які в умовах заблокованих морських портів перетворюються на єдині артерії зв'язку із глобальним ринком. Економічна система вважається стійкою, якщо вона демонструє здатність до екстреної трансформації логістичних ланцюгів без повної зупинки експортно-імпортних операцій, що дозволяє утримувати валютну виручку в країні та забезпечувати критичний імпорт палива, медикаментів та військового спорядження.

У підсумку, методологічна рамка оцінки стійкості не може бути обмежена лише сухими фінансовими балансами чи показниками ВВП; вона обов'язково включає оцінку соціально-психологічної витривалості суспільства та адаптивності приватного сектору. У системі міжнародних економічних відносин цей феномен вимірюється через рівень тінізації економіки, швидкість відновлення ділової активності після безпекових шоків та готовність населення довіряти національній фінансовій системі, що проявляється у збереженні депозитів у банках замість панічного зняття готівки. Комплексне поєднання всіх цих індикаторів дає змогу міжнародним інституціям та урядам країн-партнерів сформувати об'єктивну

матрицю життєздатності держави, на основі якої приймаються стратегічні рішення про продовження макрофінансової підтримки, виділення нових пакетів допомоги та оцінку загальних перспектив виходу країни з глибокої воєнної кризи.

Завершальний етап методологічного аналізу оцінки збитків та стійкості національної економіки вимагає детального дослідження процесів практичної інтеграції отриманих аналітичних даних у реальну архітектуру міжнародних політико-економічних рішень. Самі по собі розрахунки, здійснені за допомогою супутникових знімків чи макроекономічного моделювання, залишаються лише теоретичними показниками, доки вони не трансформуються у легітимні міжнародно-правові документи, визнані світовою спільнотою та провідними судовими інстанціями. Процес верифікації збитків на міжнародному рівні є надзвичайно складною дипломатичною процедурою, де кожна цифра та кожен коефіцієнт проходять жорстку перевірку з боку іноземних аудитів та профільних інституцій. Це необхідно для того, щоб усунути будь-які сумніви щодо об'єктивності даних та унеможливити політичні маніпуляції чи звинувачення у перебільшенні масштабів руйнувань. Отримані верифіковані звіти стають єдиною офіційною базою, на яку спираються міжнародні донори під час проведення глобальних координаційних конференцій, де визначаються конкретні фінансові ліміти та довгострокові зобов'язання країн-партнерів щодо економічного патронажу над постраждалими регіонами чи конкретними секторами господарства.

Понад те, практичне значення міжнародної методології оцінки збитків безпосередньо пов'язане із формуванням глобальних фондів повоєнної реконструкції, функціонування яких неможливе без чіткого визначення пріоритетності інвестицій. Оскільки загальний обсяг фінансових потреб для відновлення економіки в умовах затяжного військового конфлікту зазвичай перевищує реальні можливості міжнародної допомоги за один фінансовий рік, методологія повинна містити чіткі критерії черговості фінансування. На перше місце висуваються індикатори екстреного відновлення, спрямовані на стабілізацію систем життєзабезпечення населення та недопущення поглиблення

гуманітарної кризи. Наступні рівні охоплюють середньострокові та довгострокові стратегічні завдання, пов'язані із реструктуризацією промислового потенціалу, екологічною реабілітацією територій та глибокою модернізацією інфраструктури. Такий структурований підхід дозволяє іноземним інвесторам та міжнародним фінансовим організаціям чітко бачити логіку розподілу ресурсів, контролювати цільове використання коштів та оцінювати реальну віддачу від кожної вкладеної одиниці капіталу в контексті підвищення загальної стійкості держави.[6]

З іншого боку, методологічні підходи до вимірювання економічних втрат зазнають суттєвих змін у контексті розвитку інструментів цифрової дипломатії та створення міжнародних реєстрів збитків. Сучасний етап міжнародних відносин демонструє перехід від паперового документообігу до формування глобальних децентралізованих баз даних, де кожен факт руйнування приватного бізнесу, державної інфраструктури чи культурної спадщини фіксується у режимі реального часу із прив'язкою до цифрових підписів та юридичних підтверджень. Це не лише пришвидшує процес збору інформації, але й створює надійну доказову базу для майбутніх міжнародних трибуналів та компенсаційних комісій, робота яких буде спрямована на примусове стягнення репарацій з держави-агресора. Таким чином, методологія оцінки збитків та стійкості перетворюється з суто статистичного інструменту на потужний фактор міжнародного правосуддя та геоекономічного тиску, демонструючи, що фінансова ціна війни для порушника світового порядку буде точно порахована та неминуче пред'явлена до сплати на глобальному рівні.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

2.1. Трансформація зовнішньої торгівлі та логістичних шляхів України в умовах заблокованих портів і кордонів.

Трансформація зовнішньоторговельних зв'язків та радикальна перебудова логістичних маршрутів в умовах повномасштабних воєнних дій стали головним безпековим та економічним викликом для України в системі міжнародних економічних відносин. Історично експортно орієнтована модель української економіки критично залежала від морської логістики, оскільки понад сімдесят відсотків усіх зовнішньоторговельних вантажів, включаючи зернові культури, чорні метали, руду та продукцію хімічної промисловості, відвантажувалися через глибоководні порти Чорного та Азовського морів. Раптовий спалах високо інтенсивного конфлікту та миттєва військово-морська блокада ключових портових акваторій призвели до фактичного паралічу традиційних експортних артерій, поставивши національну економіку на межу колапсу. Опинившись в ізоляції від звичних глобальних морських шляхів, держава та приватний бізнес змушені були у форс-мажорному режимі реалізовувати масштабну геоекономічну переорієнтацію, перенаправляючи гігантські потоки сировинних товарів на західні сухопутні кордони. Цей процес вимагав не просто зміни маршрутів на карті, а повної інституційної, технічної та юридичної перебудови системи взаємодії з країнами Європейського Союзу, які раптово перетворилися з класичних торговельних партнерів на єдині транзитні ворота України до світового ринку.[1]

З точки зору вирішення логістичних проблем, загострених в умовах війни та зумовлених переважанням сировинної продукції в експорті України (табл. 2.1), надзвичайно важливою була допомога європейських партнерів. Першочерговим інструментом порятунку українського експортного потенціалу на міжнародному рівні стало впровадження так званих “шляхів солідарності”, ініційованих

Європейською Комісією для спрощення транзиту української агропродукції через територію сусідніх європейських держав. Цей механізм передбачав радикальне спрощення митних процедур, надання додаткових залізничних вагонів, розширення пропускної спроможності автомобільних пунктів пропуску та лібералізацію умов функціонування річкового транспорту на Дунаї. Проте практична реалізація цієї ініціативи нашоюхнулася на колосальні інфраструктурні обмеження, які десятиліттями не розв'язувалися на кордоні України та ЄС. [6] Ключовою технічною перешкодою стала різниця у ширині залізничної колії, оскільки українська система використовує широкий радянський стандарт, а європейська – вузький західний. Це змусило логістичні компанії витратити величезну кількість часу та фінансових ресурсів на перестановку вагонних візків або фізичне перевантаження тисяч тон зерна на прикордонних терміналах, що різко знизило швидкість доставки та спровокувало гігантські затори на кордоні.

Таблиця 2.1

Динаміка та структура експорту товарів з України (млрд дол. США)

Товарна група	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік (оцінка)	2026 рік (прогноз)
Продукція АПК та харчової пром.	27,8	23,4	21,9	22,5	23,0	24,2
Металургія та вироби з металу	15,9	6,0	3,9	4,2	4,5	4,8
Мінеральні продукти (руда тощо)	7,1	3,0	1,7	1,9	2,0	2,1
Машинобудування	5,2	4,1	3,2	3,0	3,1	3,3
Усього експорт товарів	68,1	44,2	36,1	37,5	38,8	40,5

Джерело: складено автором за [16]

Крім того, стрімке перенесення логістичного навантаження на сухопутні автомобільні коридори призвело до експоненціального зростання витрат на транспортування, що суттєво підірвало міжнародну конкурентоспроможність

українських товарів. Вартість фрахту вантажівок у пікові періоди зростала в кілька разів, а тривалість очікування на прикордонних пунктах пропуску подекуди досягала двох тижнів. Це призвело до вимивання обігових коштів в українських аграріїв та промисловців, оскільки логістична складова почала з'їдати до половини кінцевої вартості продукції на світових біржах. Одночасно відбулася вимушена оптимізація товарної структури експорту: через дорожнечу логістики бізнес почав відмовлятися від вивезення низькомаржинальної сировини на користь продукції з вищою доданою вартістю або продуктів переробки, що хоча б частково виправдовувало високі транспортні видатки.

Ситуація із трансформацією логістичних шляхів суттєво ускладнилася через виникнення гострих геоекономічних протиріч із найближчими західними сусідами України, що продемонструвало зворотний, конфліктний бік глибокої інтеграції до європейського ринку.[4] Стрімкий вплив дешевої української агропродукції, яка через інфраструктурні обмеження часто не проходила транзитом далі, а осідала на ринках Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії, спровокував жорстку реакцію місцевих фермерських спільнот та профспілок. Це вилилося у тривалі та виснажливі блокади автомобільних пунктів пропуску на українсько-польському кордоні, які супроводжувалися штучним уповільненням руху вантажівок та навіть політичними акціями з висипанням українського збіжжя. Для зовнішньої торгівлі України цей крок став черговим шоком, оскільки заблокованими опинилися не лише аграрні товари, а й критично важливий імпорт, включаючи паливо, комплектуючі для промисловості та гуманітарну допомогу. Зазначена криза чітко засвідчила, що в системі міжнародних економічних відносин навіть найближчі політичні союзники готові вдаватися до жорсткого протекціонізму, захищаючи власного внутрішнього виробника від конкуренції, що змусило український уряд та дипломатію шукати складні компроміси на рівні Європейської Комісії та запроваджувати механізми верифікації та ліцензування експорту. [13]

У пошуках альтернативних виходів із сухопутного логістичного тупика особливого значення набув розвиток портової інфраструктури Дунайського

регіону, який раніше виконував суто допоміжну функцію в українській торгівлі. Порти Ізмаїл, Рені та Усть-Дунайськ у найкоротші терміни збільшили свої потужності в кілька разів, перетворившись на ключові логістичні хаби. Держава та приватні інвестори провели масштабні роботи з поглиблення дна судноплавних каналів, модернізації причальних стінок та будівництва нових зернових терміналів. Логістика через Дунай дозволила налагодити пряме сполучення з румунським глибоководним портом Констанца, де українські вантажі перевантажувалися на великі морські судна і прямували до країн Азії та Африки. Проте річкова логістика, попри свою рятівну роль, не могла повністю замінити глибоководні чорноморські порти через обмежену пропускну спроможність залізничних під'їздів, дефіцит барж та високу вартість перевалки, що суттєво здорожувало кінцеву ціну кожної тонни експортованого товару.

Справжнім стратегічним проривом у відновленні зовнішньоторговельного потенціалу та стабілізації світових продовольчих ринків стало функціонування Українського Чорноморського коридору, організованого в односторонньому порядку після зриву попередніх багатосторонніх зернових ініціатив. Завдяки успішним діям Сил оборони у Чорному морі та витісненню військово-морського флоту агресора з північно-західної частини акваторії, Україні вдалося прокласти безпечний маршрут для цивільних суден, який проходить через територіальні води Болгарії, Румунії та Туреччини. Запуск цього коридору дозволив відновити експорт не лише зернових культур, а й металургійної продукції, яка до цього була повністю заблокована на сухопутних маршрутах через свою надмірну вагу та габарити. Для мінімізації воєнних ризиків український уряд спільно з міжнародними пулами страховиків та лондонським ринком Ллойдс створив унікальний механізм доступного страхування суден, що дозволило повернути великих іноземних судновласників у порти Великої Одеси. Це не просто стабілізувало надходження валютної виручки в країну, а й повернуло Україні статус гаранта глобальної продовольчої безпеки, продемонструвавши здатність держави захищати свої економічні інтереси у міжнародних водах навіть за умов відсутності класичного військово-морського паритету.

Глибока трансформація логістичних шляхів неминуче призвела до радикальних структурних та географічних зсувів у всій системі зовнішньої торгівлі України, переформатувавши баланс її міжнародних економічних зв'язків. Головним географічним трендом стало безпрецедентне зростання питомої ваги Європейського Союзу в українському експортно-імпортному оборті, яка в окремі квартали почала перевищувати шістдесят відсотків від загального обсягу торгівлі. Цьому сприяли не лише суто логістичні чинники та близькість кордонів, а й надзвичайні регуляторні кроки з боку Брюсселя, зокрема повне скасування ввізних мит та тарифних квот на українські товари, а також лібералізація автомобільних перевезень, відома як «транспортний безвіз». Водночас логістичний колапс на морі призвів до суттєвого тимчасового просідання торгівлі з традиційними та європейськими контрагентами на віддалених ринках, зокрема в країнах Східної та Південно-Східної Азії, Близького Сходу та Північної Африки. Доставка товарів до Китаю чи Індії суцільними сухопутними маршрутами через європейські порти виявилася занадто дорогою, що змусило українських виробників фокусуватися на європейському регіональному ринку, адаптуючи свої товари до високих стандартів та технічних регламентів ЄС у прискореному режимі.

Паралельно з географічною переорієнтацією відбулися тектонічні зміни у структурі українського імпорту, який повністю перейшов у режим обслуговування оборонних та критичних потреб держави. Різке падіння купівельної спроможності населення та свідоме обмеження державою ввезення предметів розкоші призвели до згортання імпорту споживчих товарів довгострокового використання. Натомість перші позиції в імпортних закупівлях міцно зайняли енергоносії, нафтопродукти, засоби індивідуального захисту, медикаменти, а також промислове обладнання для енергетичного сектору, зокрема тисячі генераторів та систем автономного живлення, необхідних для підтримки життєдіяльності міст та підприємств в умовах постійних ударів по енергетичній інфраструктурі. Така трансформація імпорту вимагала від уряду постійного моніторингу торговельного балансу, оскільки критична залежність від

іноземного палива та обладнання створювала постійний тиск на валютний ринок, формуючи стійкий дефіцит торговельного балансу, який доводилося покривати за рахунок міжнародної фінансової допомоги. [12]

У підсумку, досвід трансформації зовнішньої торгівлі та логістики України в умовах воєнних обмежень продемонстрував неймовірну гнучкість приватного сектору та здатність державних інституцій до швидкої адаптації. Держава змогла не просто вижити в умовах повної морської блокади, а й вибудувати принципово нову, диверсифіковану систему логістичних коридорів, яка поєднує річкові, сухопутні та залізничні маршрути із власним морським коридором. Цей досвід має унікальне значення для теорії та практики міжнародних економічних відносин, оскільки він наочно ілюструє, як країна в умовах екстремального геополітичного шоку здатна в найкоротші терміни переформатувати свої зовнішньоекономічні зв'язки, інтегруватися у внутрішні ланцюги постачань сусіднього макрорегіону та зберегти статус важливого гравця на світових товарних біржах, попри втрату значної частини свого індустріального та інфраструктурного потенціалу.

2.2. Залежність економіки України від міжнародної фінансової допомоги та грантів

Функціонування та утримання стабільності фінансової системи України в умовах затяжної повномасштабної війни є безпрецедентним кейсом у сучасній історії міжнародних економічних відносин, оскільки масштаби видатків державного бюджету та глибина економічного шоку багаторазово перевищують внутрішні фінансові можливості держави. З перших днів конфлікту національна фінансова система зіткнулася з тектонічними викликами: стрімким падінням податкових та митних надходжень через зупинку тисяч підприємств та окупацію промислових регіонів, одночасно з експоненціальним зростанням потреб на фінансування сектору оборони, безпеки та соціальної підтримки постраждалого населення. За умов, коли внутрішній борговий ринок спроможний покривати лише незначну частину бюджетного дефіциту, а пряма емісія національної валюти

Національним банком несе в собі ризики руйнівної гіперінфляції та девальвації, міжнародна фінансова допомога перетворилася на головний детермінант виживання всієї української державності. Зовнішні фінансові впливання у вигляді пільгових кредитів, грантів та гарантій фактично сформували зовнішній каркас фінансової стійкості, без якого утримання макроекономічного балансу та виконання державою своїх базових соціальних зобов'язань було б технічно неможливим [15]. Це підтверджує динаміка індексу споживчих цін в Україні в останні роки (рис. 2.1).

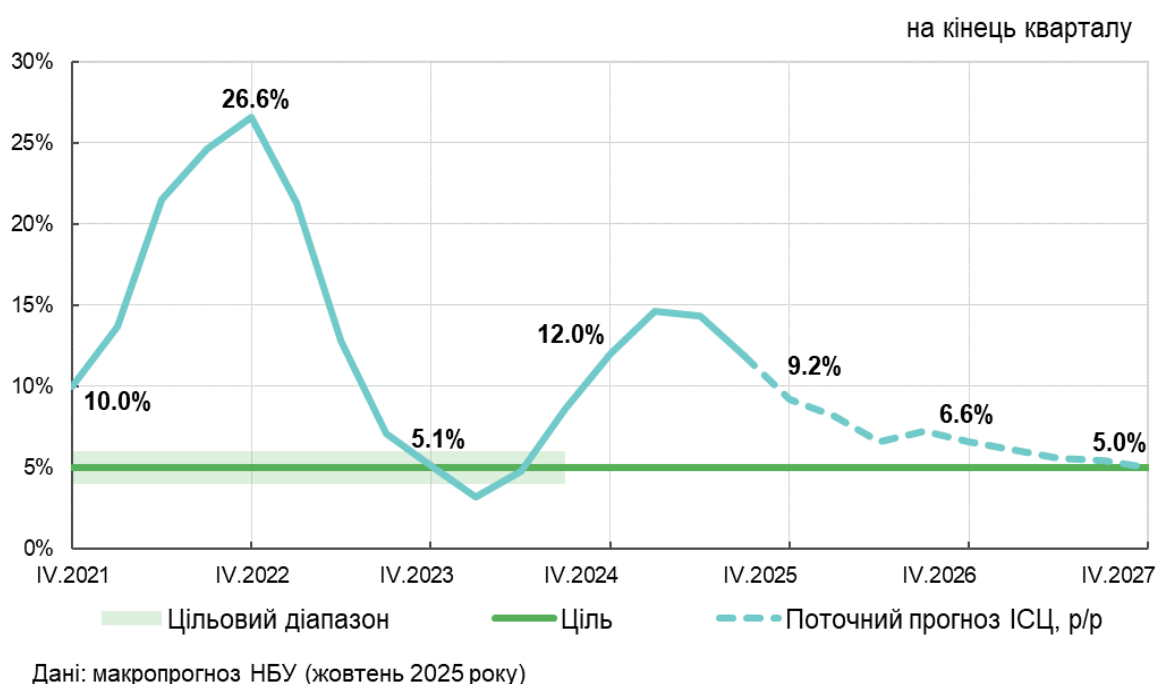

Рис. 2.1. Динаміка макроекономічних показників України

Джерело: побудовано автором [19].

Аналіз структури та специфіки залучення зовнішніх ресурсів свідчить про формування глибокої, майже абсолютної залежності ліквідності державного бюджету від регулярності та прогнозованості надходжень від міжнародних донорів, що ставить фіскальну політику країни у пряму залежність від геополітичних циклів та внутрішньополітичних дискусій у країнах-партнерах. Головними архітекторами цієї фінансової підтримки виступають Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, а також окремі розвинені держави на двосторонній основі, такі як Японія, Велика

Британія, Канада та країни Скандинавії. Економічна природа цих ресурсів має фундаментальне значення для довгострокової стабільності країни, оскільки фінансування чітко поділяється на позикові кошти, які збільшують кумулятивний державний борг, та безповоротні гранти, які фінансують дефіцит без утворення майбутніх зобов'язань. У цьому контексті найбільш сприятливою для національної економіки виявилася грантова модель, яка активно застосовувалася американськими партнерами та частиною європейських фондів, оскільки вона дозволяє уникати стрімкого погіршення показників боргової стійкості та не створює надмірного тиску на майбутні покоління платників податків.

Водночас масштабні програми пільгового довгострокового кредитування, такі як багаторічний фінансовий інструмент Європейського Союзу, хоч і мають винятково низькі відсоткові ставки та тривалі періоди відстрочення виплат, все ж суттєво трансформують структуру національного боргу, збільшуючи частку зовнішніх зобов'язань у загальному обсязі ВВП. Методологія управління цими потоками вимагає від Міністерства фінансів України філігранної точності у прогнозуванні графіків виплат, оскільки будь-які технічні затримки в узгодженні пакетів допомоги на рівні міжнародних парламентів чи конгресів миттєво створюють касові розриви у державному казначействі. Це змушує уряд вдаватися до екстрених заходів маневрування, зокрема до тимчасового збільшення внутрішніх запозичень через військові облігації або використання накопичених ліквідних резервів, що ще раз підкреслює критичну вразливість фінансової системи від зовнішніх суб'єктів міжнародних відносин.

Надзвичайно важливим виміром залежності фінансового сектору від зовнішніх надходжень є безпосередній вплив міжнародної фінансової допомоги на монетарну стабільність, валютний курс та ефективність політики Національного банку України, що формує окрему площину досліджень у системі міжнародних економічних відносин. Оскільки іноземні донори спрямовують кошти у доларах США, євро чи інших твердих валютах, ці гігантські фінансові потоки не просто зараховуються на рахунки уряду, а проходять через механізм обов'язкової конвертації у національну валюту для здійснення внутрішніх

бюджетних виплат. Цей процес дозволяє Національному банку України здійснювати масштабне та регулярне викупування іноземної валюти, що виступає головним джерелом безпрецедентного нарощування та підтримання золотовалютних резервів країни на рекордно високих рівнях, які часто перевищують показники багатьох мирних років. Наявність таких солідних валютних подушок безпеки дає регулятору потужний та легітимний інструментарій для проведення активних валютних інтервенцій на міжбанківському ринку, що є критично важливим в умовах хронічного дефіциту торговельного балансу та високого попиту на іноземну валюту з боку приватного сектору та населення. Завдяки цьому Нацбанк утримує контроль над обмінним курсом гривні, уникаючи панічних хвиль девальвації, які за відсутності зовнішньої підтримки могли б спровокувати миттєве знецінення заощаджень та повну втрату довіри до національної грошової одиниці. [14]

Подальше розгортання цієї монетарної логіки наочно демонструє, що міжнародна фінансова допомога виступає основним антиінфляційним демпфером у загальній макроекономічній архітектурі держави, оскільки вона дозволяє повністю або частково нівелювати потребу в емісійному фінансуванні бюджетного дефіциту. На початкових етапах масштабної кризи держава була змушена вдаватися до так званого друку грошей шляхом викупу Національним банком державних облігацій, що створювало колосальні ризики розкручування інфляційної спіралі та підривало купівельну спроможність громадян. Проте систематичне розширення грантових та кредитних програм з боку західних партнерів дозволило уряду повністю відмовитися від цього руйнівного інструменту, замістивши інфляційні емісійні гроші реальними, незабезпеченими внутрішнім боргом іноземними ресурсами. Це дозволило утримати інфляцію в країні у цілком контрольованих, однозначних межах, що є унікальним досягненням для економіки, яка функціонує в умовах повномасштабного військового протистояння високої інтенсивності. Стабільність цін на базові товари та послуги, яка забезпечується цим механізмом, безпосередньо впливає на збереження соціальної стабільності в суспільстві, не дозволяючи рівню бідності

перетнути критичну межу та зберігаючи мінімально необхідні стимули для продовження ділової активності внутрішнього малого та середнього бізнесу. [15]

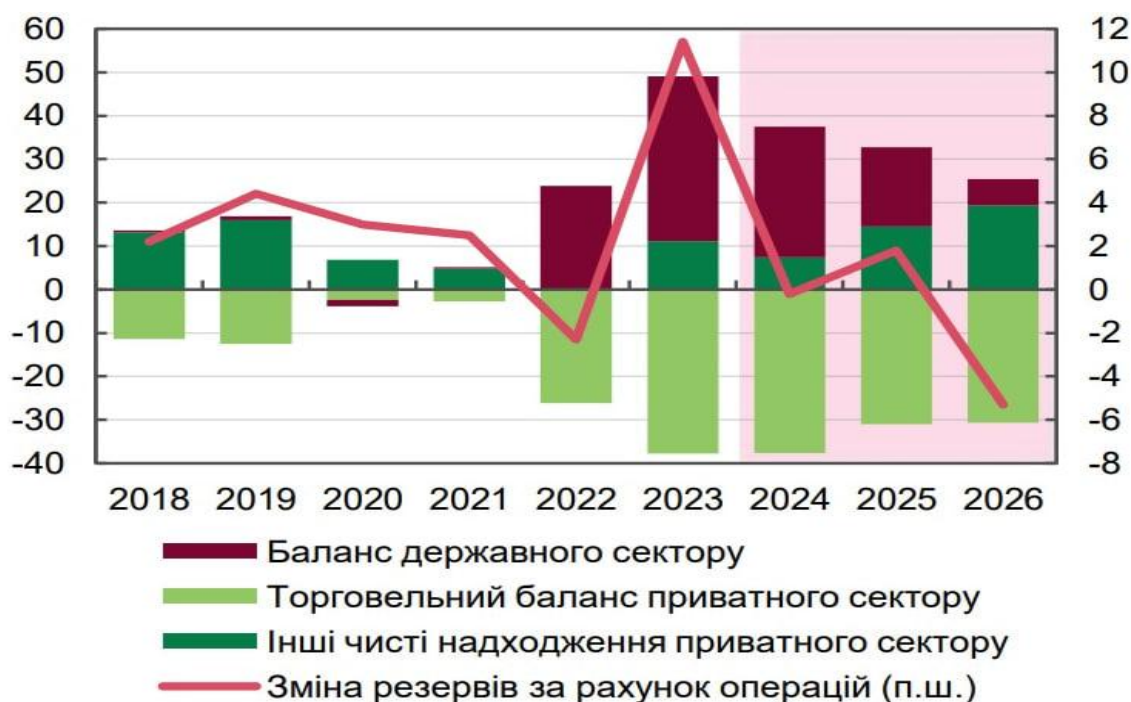

Рис. 2.2. Динаміка надходжень міжнародної фінансової допомоги в Україну у 2018-2026 рр.

Джерело: побудовано автором[21]

Крім того, глибока інтеграція міжнародної допомоги у фінансову систему країни суттєво трансформувала функціонування вітчизняного банківського сектору, який замість прогнозованого колапсу продемонстрував високий рівень адаптивності та ліквідності. Наявність регулярного іноземного фінансування бюджету гарантує, що держава вчасно і в повному обсязі виплачує грошове забезпечення військовослужбовцям, заробітні плати працівникам бюджетної сфери та пенсії, які миттєво повертаються в банківську систему у вигляді поточних рахунків та депозитів фізичних осіб. Це насичує комерційні банки надлишковою ліквідністю, яку вони, за умов обмеженого кредитування реального сектору через високі воєнні ризики, розміщують у безпечні та високодохідні інструменти Національного банку, зокрема у депозитні сертифікати. Таким чином, формується специфічна модель фінансового кругообігу, де міжнародні донори фактично підтримують не лише державні видатки, а й операційну

прибутковість усієї приватної банківської системи країни, створюючи додаткові гарантії її витривалості та недопущення системних банкрутств великих фінансових установ, що могло б паралізувати розрахунки між суб'єктами господарювання в усій державі.

Зворотним та найбільш дискусійним аспектом тотальної залежності фінансової архітектури України від зовнішніх донорів є феномен так званої структурної обумовленості, коли надання кожного наступного фінансового траншу чи гранту жорстко прив'язується до виконання конкретних політичних, юридичних та економічних реформ. У теорії та практиці міжнародних економічних відносин цей механізм відомий як кондиціоналізм, і в українських реаліях він набув безпрецедентного масштабу. Міжнародний валютний фонд у межах своїх довгострокових програм, а також Європейський Союз у межах масштабних макрофінансових пакетів виставляють чіткі переліки так званих структурних маяків, які уряд України зобов'язаний виконувати у чітко визначені дедлайни. Ці вимоги охоплюють надзвичайно широке коло питань, починаючи від радикального реформування судової системи, посилення незалежності антикорупційних органів та забезпечення прозорості корпоративного управління на державних підприємствах, і закінчуючи жорсткими заходами фіскальної консолідації, реформою митниці та ухваленням непростих податкових законопроектів. Подібна модель взаємодії створює ситуацію, за якої національний законодавець та уряд фактично втрачають повну автономію у формуванні внутрішньої економічної політики, оскільки будь-яке зволікання чи політичний відкат у проведенні узгоджених реформ загрожує негайним заморожуванням зовнішнього фінансування, що за умов воєнного дефіциту загрожує державним касовим розривом. [11]

Новим концептуальним етапом у розвитку цієї залежності та одночасно інструментом зниження класичного боргового навантаження стало впровадження унікальних міжнародних інструментів, заснованих на використанні знерухомлених суверенних активів країни-агресора. Запуск масштабного механізму країн Великої сімки та Європейського Союзу, спрямованого на надання

Україні багатомільярдних позик, які обслуговуються та погашаються суто за рахунок надзвичайних прибутків від заморожених російських капіталів у європейських та американських фінансових депозитаріях, став переломним моментом. З одного боку, цей крок дозволив Україні залучити колосальні ресурси для фінансування соціально-гуманітарної сфери та критичного відновлення без катастрофічного нарощування прямого класичного державного боргу, який би ліг тягарем на національний бюджет у майбутньому. З іншого боку, функціонування цієї моделі вимагає від української дипломатії та Міністерства фінансів щоденної складної юридичної та технічної координації в межах Міжнародної платформи донорів, оскільки узгодження процедур використання цих коштів залежить від законодавчих нюансів та політичного консенсусу багатьох іноземних юрисдикцій, що додає фінансовій системі додаткових рівнів зовнішньої зумовленості.

У підсумку, критична залежність фінансової системи України від міжнародної допомоги та грантів є вимушеною, але єдиною можливою стратегією збереження життєздатності держави в умовах екстремального геополітичного шоку. Ця підтримка виконала роль ключового стабілізатора, який не просто врятував країну від фінансового колапсу, а й дозволив утримати макроекономічні показники, курс національної валюти та банківську систему у працездатному стані. Проте тривале перебування у стані такої залежності формує серйозні виклики для повоєнного розвитку, оскільки країна стикається із проблемою хронічного дефіциту бюджету та необхідністю майбутнього обслуговування накопичених зобов'язань. Трансформація зовнішньої допомоги із чинника тимчасового виживання у драйвер структурної модернізації, інституційного очищення та підготовки до повноправного членства в Європейському Союзі є головним завданням для національної економічної науки та державної фінансової політики, що потребує розробки довгострокових стратегій поступового відновлення фіскальної самодостатності через розширення внутрішньої податкової бази та залучення прямих іноземних інвестицій.

2.3. Міграційні процеси та втрата людського капіталу як загроза міжнародній конкурентноспроможності

Подальше розгортання дослідження міграційних деструкцій вимагає детального аналізу супутнього процесу деформації вікової структури населення, що наносить довгостроковий удар по фінансовій стійкості та пенсійній системі держави, суттєво обмежуючи її міжнародні конкурентні переваги. Оскільки зовнішня міграція має чітко виражений селективний характер – країну залишають переважно молоді, динамічні та високоосвічені верстви населення – всередині національної економіки стрімко прискорюються процеси демографічного старіння. Це призводить до катастрофічного зростання коефіцієнта демографічного навантаження, коли на одного працюючого громадянина, який сплачує податки та єдиний соціальний внесок, припадає кілька пенсіонерів або отримувачів соціальних допомог. У координатах міжнародних економічних відносин така фінансова диспропорція автоматично змушує державу тримати високий рівень податкового тиску на бізнес для покриття дефіциту соціалки, що робить національну юрисдикцію менш привабливою для іноземних інвесторів порівняно із сусідніми країнами Східної Європи, де податкова система є більш збалансованою, а демографічна ситуація – стабільнішою. Фінансовий тягар, викликаний міграційною кризою, консервує дефіцит державного бюджету та обмежує можливості уряду здійснювати капітальні інвестиції у розвиток інфраструктури, наукові дослідження та підтримку експортних галузей, що є базовою передумовою для формування міжнародної конкурентноспроможності будь-якої сучасної держави. [10]

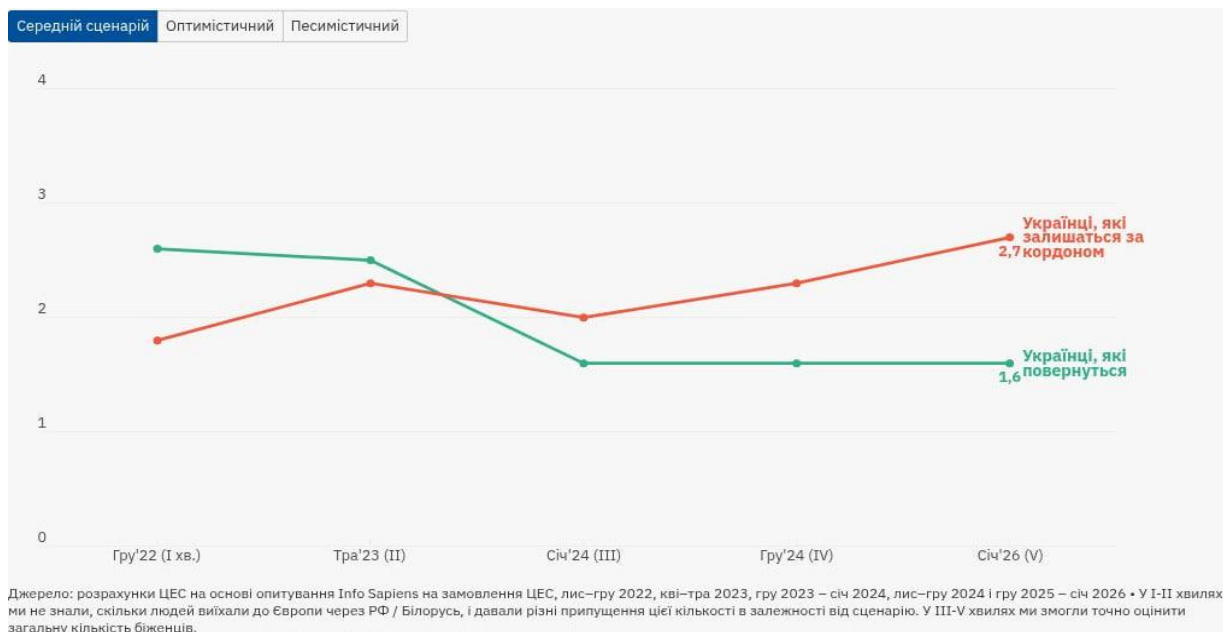

Рис.2.3. Динаміка чисельності вимушених мігрантів з України

Джерело: побудовано автором [20]

Окремим трагічним аспектів цієї проблеми є деградація освітнього та наукового потенціалу країни через руйнування навчальної інфраструктури, вимушену еміграцію професорсько-викладацького складу та відтік студентської молоді до іноземних університетів. У сучасній глобальній архітектурі ринків факторів виробництва якість вищої освіти та рівень розвитку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт визначають здатність країни генерувати інновації та створювати продукцію із високою часткою доданої вартості. Масовий перехід українських студентів на навчання у заклади освіти країн Європейського Союзу, підкріплений різноманітними грантовими програмами та стипендіями від іноземних урядів, створює ситуацію, за якої Україна безпосередньо фінансує та виховує таланти, які згодом інтегруються в іноземні економічні системи та підвищують конкурентоспроможність інших держав. Феномен відтоку мізків трансформується у хронічну структурну хворобу національної економіки, оскільки розриваються ланцюжки відтворення інтелектуального капіталу: закриваються наукові школи, падає рівень підготовки фахівців дефіцитних інженерних та природничих спеціальностей, а вітчизняні підприємства втрачають спроможність конкурувати на міжнародному рівні через технологічну відсталість

та відсутність кадрів, здатних розробляти та впроваджувати передові цифрові та промислові рішення.

Не менш важливою загрозою, що впливає з дефіциту людського ресурсу, є стрімке падіння загального рівня продуктивності праці всередині країни, викликане як психологічними факторами воєнного стресу, так і розривом професійних компетенцій. Через вимушену релокацію та мобілізацію багато громадян змушені працювати не за фахом, що призводить до втрати специфічних професійних навичок та зниження ефективності виробничих процесів на підприємствах. Низька продуктивність праці у поєднанні з дорожнечою логістики та енергоносіїв робить українську продукцію дорожчою та менш якісною на світових ринках, що обмежує експортні можливості держави та веде до хронічного дефіциту торговельного балансу. Урядові програми, спрямовані на стимулювання повернення мігрантів, наразі демонструють обмежену ефективність, оскільки економічні стимули, такі як гранти на відкриття власної справи, не здатні повноцінно переважити безпекові ризики, руйнування житлового фонду та відсутність якісних соціальних послуг у постраждалих регіонах, що змушує міжнародні аналітичні центри закладати песимістичні демографічні сценарії у довгострокові моделі розвитку української держави. [2]

Глобальний вимір загрози втрати людського капіталу в контексті міжнародної конкурентоспроможності України найчіткіше проявляється у критичному зниженні інвестиційної привабливості національної економіки для провідних транснаціональних корпорацій та прямих іноземних інвесторів. У сучасній світогосподарській системі залучення іноземного капіталу в технологічні сектори, переробну промисловість та інфраструктурні проєкти базується не стільки на доступності сировинних ресурсів, скільки на наявності стабільної, передбачуваної та висококваліфікованої робочої сили, здатної швидко освоювати нові виробничі стандарти. Масовий та тривалий відтік населення за кордон руйнує цю базову конкурентну перевагу країни, створюючи ситуацію, за якої великі міжнародні гравці відмовлятимуться від розміщення своїх виробничих потужностей на території України після завершення безпекових ризиків саме

через неможливість закрити кадровий дефіцит на локальному ринку праці. Це безпосередньо загрожує законсервувати вітчизняну економічну систему у статусі деіндустріалізованої сировинної периферії європейського континенту, яка буде спроможна експортувати лише аграрну продукцію з низьким рівнем переробки та необроблені природні ресурси, що остаточно закріпить низький рівень доходів населення та унеможливить досягнення макроекономічного паритету з розвиненими державами світу.

Понад те, процеси тривалої еміграції інтелектуальних та професійних кадрів завдають системного удару по спроможності держави здійснювати ефективне та якісне повоєнне відновлення критичної інфраструктури, оскільки масштабні руйнування вимагають залучення мільйонів будівельників, інженерів, архітекторів, енергетиків та логістів, фізичний дефіцит яких відчувається вже сьогодні. Міжнародні фінансові організації, такі як Світовий банк та Міжнародний валютний фонд, аналізуючи перспективи виділення коштів на великі реконструкційні програми, все частіше вказують на те, що головним обмежуючим фактором відновлення виступає не брак фінансових ресурсів, а саме відсутність виконавців на місцях. Це змушує уряд та дипломатичний корпус розробляти принципово нові механізми взаємодії з країнами-реципієнтами української міграції в межах міжнародного партнерства, намагаючись трансформувати односторонній відтік мізків у формат циркулярної міграції, коли громадяни залучаються до реалізації короткострокових проєктів в Україні із збереженням своїх статусів та соціальних гарантій у країнах Європейського Союзу, хоча практична ефективність таких складних правових схем залишається під великим питанням. [4]

У підсумку, міграційні процеси та втрата людського капіталу формують найскладніший довгостроковий виклик для національної безпеки та міжнародних економічних позицій України, вирішення якого вимагає переходу від пасивного моніторингу демографічної катастрофи до формування комплексної та агресивної державної стратегії повернення громадян. Відновлення міжнародної конкурентоспроможності держави буде неможливим без радикального

перезавантаження внутрішнього ринку праці, створення стимулів для притоку приватних інвестицій, які генеруватимуть високооплачувані робочі місця, та глибокої реформи соціальної сфери, включаючи медицину, освіту та житлове забезпечення. Міжнародна спільнота та країни-партнери мають усвідомити, що фінансова допомога на відбудову міст та інфраструктури втратить свій сенс, якщо у цих містах не буде кому жити та працювати, тому розробка спільних програм репатріації та стимулювання повернення людського потенціалу є невід'ємною складовою загального процесу інтеграції України до європейського та глобального економічного простору як повноправного, сильного та конкурентоспроможного суб'єкта міжнародних відносин.

Оцінка міграційних загроз у системі міжнародних економічних відносин вимагає також ретельного дослідження світового досвіду подолання аналогічних демографічних криз, зокрема в країнах Західних Балкан після конфліктів кінця минулого століття, де процеси еміграції інтелектуальних еліт та кваліфікованої сили також на тривалий час законсервували економічне зростання. Міжнародна практика наочно демонструє, що повернення людського капіталу є нелінійним процесом, який залежить не лише від завершення бойових дій, а й від швидкості формування принципово нових інституційних умов усередині країни-донора. Для України це означає необхідність розробки спільно з міжнародними інституціями, такими як Організація Об'єднаних Націй та Міжнародна організація з міграції, спеціальних цільових програм репатріації, які б включали не просто пасивне фінансування, а активні інструменти економічної інтеграції. Мова йде про створення міжнародних науково-дослідних консорціумів, надання пільгових умов для відкриття транскордонного бізнесу, а також запуск програм подвійної зайнятості, коли провідні українські фахівці, перебуваючи за кордоном, можуть дистанційно викладати в національних університетах або керувати технологічними проєктами в Україні, що дозволить частково компенсувати втрату інтелектуального потенціалу та зберегти зв'язок діаспори з батьківщиною.

Крім того, у контексті глобальної конкуренції за таланти, де провідні європейські держави виступають жорсткими реципієнтами якісної робочої сили,

українська дипломатія має змістити акценти у переговорах із західними партнерами з суто гуманітарного виміру на площину прагматичного економічного балансу. Тривале утримання та інтеграція українських громадян у ринки праці країн Європейського Союзу, хоч і приносить короткострокові вигоди для їхніх національних систем, у довгостроковій перспективі створює зону нестабільності на східному кордоні ЄС через формування демографічно спустошеної та економічно слабкої держави. Спільні європейські програми повоєнного відновлення повинні містити механізми фінансової компенсації або цільового інвестування у розвиток українського людського потенціалу, зокрема через фінансування масштабних освітніх хабів, грантів для молодих науковців та створення спільного фонду підтримки молодих спеціалістів, які приймають рішення будувати кар'єру всередині країни. Лише через таку скоординовану міжнародну політику, де збереження людського капіталу визнається спільною безпековою та економічною метою України та її європейських партнерів, можливо нівелювати загрозу повної втрати міжнародної конкурентоспроможності та забезпечити стійке підґрунтя для майбутньої євроінтеграції.

Трансформація міграційних процесів із чинника геополітичної катастрофи у драйвер модернізації є головним інтелектуальним та практичним викликом для національної економічної науки на сучасному етапі. Економічна система, яка зазнала глибоких демографічних втрат, не може просто повернутися до довоєнного стану; вона потребує кардинальної зміни структури зайнятості, підвищення рівня автоматизації та цифровізації виробничих процесів для компенсації фізичного дефіциту робочих рук. Створення умов, за яких інтелектуальна та професійна еліта бачитиме реальні перспективи самореалізації всередині країни, є єдиним надійним інструментом збереження суб'єктності України на світовій арені, що дозволить перетворити виклики воєнного часу на фундамент для формування гнучкої, інноваційної та висококонкурентної економічної моделі, здатної ефективно протистояти майбутнім геоекономічним шокам.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

3.1. Євроінтеграція як головний вектор повоєнного відновлення України

Глобальна трансформація геополітичної архітектури та офіційне набуття Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу із подальшим переходом до практичної фази передвступних переговорів сформували фундаментальний, інституційно обґрунтований та економічно безальтернативний імператив повоєнного відновлення національного господарства в системі міжнародних економічних відносин. В умовах екстремального геополітичного шоку, який призвів до масштабної руйнації базових виробничих фондів, глибокої деформації логістичних ланцюгів та катастрофічного скорочення внутрішнього споживчого ринку, європейська інтеграція трансформується із суто політичного орієнтира у прагматичний, багаторівневий макроекономічний інструмент комплексної структурної модернізації. [7] Сучасна теорія міжнародної економічної інтеграції розглядає процес зближення країни з розвиненим інтеграційним угрупованням як потужний капіталомісткий та інституційний стимул, що дозволяє менш розвиненій або постраждалій від кризи юрисдикції здійснити якісний стрибок у підвищенні своєї міжнародної конкурентоспроможності через імпорт передових інститутів, регуляторних практик та правових норм. Для України цей процес набуває характеру жорсткої, але водночас рятівної рамки, яка нівелює можливості повернення до неефективної, корупціогенної та олігархічно-сировинної моделі розвитку, яка домінувала у попередні десятиліття, і змушує всі гілки влади та приватний сектор функціонувати в режимі прискореної гармонізації із європейським правом. [7] Чітко визначена та юридично закріплена траєкторія руху до повноправного членства в Європейському Союзі виступає найважливішим макроекономічним сигналом для глобальних фінансових ринків та транснаціонального капіталу, оскільки вона гарантує тривалу стабільність правового поля, високий рівень захисту прав інтелектуальної та фізичної

власності, а також передбачуваність державної економічної політики, що є абсолютною передумовою для залучення прямих іноземних інвестицій, без яких фізична відбудова інфраструктури та промисловості є технічно неможливою за рахунок виключно внутрішніх заощаджень чи ресурсів державного бюджету.

У межах дослідження специфіки євроінтеграційного вектора відновлення особливу увагу необхідно приділити аналізу механізму реалізації фінансового інструменту *Ukraine Facility*, який був розроблений та затверджений європейськими інституціями як унікальна багаторічна програма підтримки обсягом у п'ятдесят мільярдів євро, що поєднує в собі елементи прямої бюджетної допомоги, пільгового довгострокового кредитування та грантових вливань, спрямованих на стимулювання приватних інвестицій. Економічна природа цього інструменту базується на принципі суворої та всеохоплюючої обумовленості, коли виділення кожного наступного фінансового траншу жорстко детермінується виконанням критеріїв та структурних маяків, зафіксованих у спеціальному Плані України. Цей план є де-факто комплексною та деталізованою стратегією макроекономічної стабілізації та інституційних реформ, яка охоплює такі критично важливі сфери, як реформа судової системи, посилення операційної незалежності антикорупційних органів, модернізація системи управління державними фінансами, цифровізація податкових та митних процедур, а також деолігархізація та підвищення прозорості корпоративного управління на підприємствах державного сектору економіки. У координатах міжнародних економічних відносин така модель кондиціоналізму дозволяє європейським донорам здійснювати жорсткий моніторинг та аудит використання кожної одиниці наданого фінансового ресурсу, що мінімізує ризики неефективного розподілу капіталу та створює передумови для формування в Україні відкритої, конкурентоспроможної ринкової економіки, здатної безперешкодно інтегруватися у внутрішній простір Спільного ринку та витримувати високий конкурентний тиск з боку європейських виробників.

Подальше розгортання євроінтеграційного потенціалу передбачає прискорену адаптацію національного законодавства до європейського *acquis*

communautaire у межах виконання умов понад тридцяти переговорних глав, згрупованих у тематичні кластери, що вимагає від українських державних інституцій та експертного середовища філігранної та скоординованої роботи високої інтенсивності. Найбільш революційне значення для вітчизняного реального сектору економіки має інтеграція до чотирьох фундаментальних свобод Європейського Союзу, що охоплюють вільний рух товарів, капіталів, послуг та робочої сили, оскільки це означає ліквідацію будь-яких нетарифних, технічних, митних та адміністративних бар'єрів у взаємній торгівлі. Гармонізація українських стандартів із європейськими технічними регламентами, впровадження процедур взаємного визнання результатів сертифікації та оцінки відповідності, а також приведення системи санітарного та фітосанітарного контролю у повну відповідність до суворих директив ЄС дозволять українським підприємствам повністю нівелювати хронічні логістичні та митні затримки на кордонах, які раніше призводили до колосальних фінансових збитків експортерів. Відкриття безперешкодного, безквотного та безмитного доступу до платоспроможного європейського ринку з півмільярдом населенням виступає потужним природним драйвером для відновлення промислового виробництва всередині України, дозволяючи підприємствам нарощувати обсяги реалізації продукції, оптимізувати витрати за рахунок ефекту масштабу та стабілізувати платіжний баланс держави, суттєво зменшуючи її вразливість перед зовнішніми фінансовими шоками та кон'юнктурними коливаннями на світових товарних біржах. [2]

Невід'ємним, стратегічно важливим та інституційно складним компонентом євроінтеграційного вектора повоєнного відновлення України є необхідність повної та всеохоплюючої синхронізації національних економічних пріоритетів із засадами Європейського зеленого курсу (European Green Deal), що ставить перед вітчизняним реальним сектором завдання безпрецедентної за масштабами технологічної реструктуризації. Фізична відбудова зруйнованих промислових потужностей, інфраструктурних об'єктів та енергетичних вузлів не може здійснюватися за застарілими радянськими чи постсоціалістичними технічними

моделями, які характеризуються екстремально високим рівнем енергоемності, низькою ефективністю використання ресурсів та значними викидами парникових газів у навколишнє середовище. Сучасні правила гри на внутрішньому ринку Європейського Союзу детермінують, що будь-який капітальний розвиток має базуватися на принципах безвуглецевої або низьковуглецевої економіки, мінімізації екологічного сліду, впровадження найкращих доступних технологій та методів управління, а також розгортання моделей циркулярного виробництва, що передбачає глибоку переробку та повторне використання відходів. Цей процес супроводжується посиленням жорсткого транскордонного регуляторного тиску з боку Брюсселя, зокрема через поступове та безальтернативне розгортання європейського механізму прикордонного вуглецевого коригування (Carbon Border Adjustment Mechanism – CBAM), який виконує роль спеціального фіскально-екологічного бар'єра. Даний механізм передбачає оподаткування імпорту до країн Європейського Союзу продукції з високим рівнем вуглецевого сліду, що створює прямі ризики для традиційних галузей українського промислового експорту, насамперед чорної металургії, виробництва цементу, хімічної продукції та електроенергії, оскільки нездатність вітчизняних підприємств вчасно осучаснити свої виробничі лінії відповідно до європейських екологічних стандартів означатиме їхню повну втрату конкурентоспроможності на європейському континенті та фактичне витіснення з ключових ринків збуту. [6]

У цьому контексті євроінтеграційні зобов'язання та потреба відповідності критеріям Європейського зеленого курсу виступають найпотужнішим каталізатором для радикальної трансформації та перебудови національного енергетичного сектору, який зазнав найбільших цілеспрямованих руйнувань і потребує проектування принципово нової архітектури генерації та розподілу. Повноцінна інтеграція української енергосистеми з європейською мережею операторів системи передачі електроенергії (ENTSO-E) відкриває перед Україною історичні перспективи перетворення з енергодефіцитної та критично вразливої території на одного з провідних гарантів енергетичної безпеки та стабільності всього європейського макрорегіону. Повоєнна модернізація має фокусуватися на

прискореному розвитку відновлюваних джерел енергії, включаючи будівництво масштабних вітрових та сонячних електростанцій, біоенергетичних комплексів, а також реалізацію стратегічних інноваційних проєктів у сфері виробництва, зберігання та транспортування зеленого водню до країн Центральної та Західної Європи. Така структурна перебудова дозволить не лише забезпечити внутрішніх промислових споживачів стабільною, екологічно чистою та відносно дешевою енергією, що суттєво знизить собівартість українських товарів та підвищить їхні позиції на міжнародній арені, а й створить надійні передумови для генерації значних обсягів валютної виручки від експорту чистішої енергії, суттєво зміцнюючи загальний платіжний баланс держави та мінімізуючи її фінансову залежність від іноземних запозичень під час реалізації програм відновлення.

З іншого боку, успішність та динаміка реалізації євроінтеграційного потенціалу у процесі всеохоплюючої реконструкції критично залежать від спроможності та зрілості державних інституцій забезпечити високий рівень поглинання, розподілу та моніторингу передвступних фондів Європейського Союзу, що вимагає негайного підвищення операційної якості та прозорості державного управління на всіх рівнях владної вертикалі. Суворі європейські практика фінансування країн-кандидатів базується на принципах абсолютної транспарентності, наявності багатоступневих незалежних аудитів та відповідності кожного локального проєкту регіонального розвитку жорстким критеріям європейської політики згуртування (Cohesion Policy). Це змушує Україну у прискореному темпі модернізувати систему місцевого самоврядування, підвищувати фінансову та проєктну грамотність представників територіальних громад, а також повсюдно впроваджувати передові цифрові інструменти контролю за державними закупівлями та ходом будівництва, такі як система Prozorro та спеціалізовані моніторингові платформи. Ефективна, скоординована та позбавлена корупційних ризиків взаємодія між центральними органами виконавчої влади, регіональними лідерами та європейськими інституціями у сфері управління міжнародною допомогою є головним індикатором інституційної готовності України до набуття статусу повноправного члена ЄС, який демонструє

світовій спільноті здатність держави бути надійним, передбачуваним та відповідальним партнером у межах європейського простору.

Завершальним, найбільш дискусійним та геоекономічно чутливим виміром інтеграції України до європейського економічного простору є необхідність глибокої трансформації вітчизняного агропромислового комплексу в межах його майбутнього входження до Спільної аграрної політики Європейського Союзу, що формує окрему площину жорстких переговорних стратегій та довгострокових економічних компромісів. Український аграрний сектор, який завдяки унікальним природно-кліматичним умовам, величезним площам родючих чорноземів та значному досвіду інтенсивного виробництва володіє колосальним експортним потенціалом, сприймається багатьма традиційними європейськими фермерськими лобі як потужна та навіть загрозлива конкурентна сила, що здатна кардинально змінити внутрішні ринкові баланси держав-членів ЄС. [9] Це об'єктивно зумовлює надзвичайно високу інтенсивність політико-економічних дискусій навколо квот, тарифних обмежень, жорстких екологічних регламентів, безпекових протоколів та механізмів прямого субсидування, які європейські країни неминуче намагатимуться застосувати для захисту власних внутрішніх ринків від потенційного напливу українського збіжжя, олійних культур та тваринницької продукції.

Для України цей виклик трансформується у стратегічну необхідність принципового переформатування всієї філософії аграрного експорту, оскільки подальше функціонування виключно у межах традиційної сировинної моделі неминуче наштовхуватиметься на прихований протекціонізм з боку європейських сусідів, що вимагає негайного та системного стимулювання внутрішньої глибокої переробки сільськогосподарської сировини безпосередньо всередині країни. Євроінтеграція у цьому контексті виступає потужним каталізатором створення цілої мережі харчових та переробних підприємств високого технологічного рівня, чия кінцева продукція у вигляді готових продуктів харчування, концентратів, біопалива чи інгредієнтів для суміжних галузей хімічної промисловості відповідатиме найсуворішим стандартам безпечності ЄС та приносить державі

значно вищу валютну виручку, одночасно мінімізуючи логістичні ризики та навантаження на обмежену транспортну інфраструктуру.[1]

У підсумку, європейська інтеграція виступає не просто одним із можливих варіантів зовнішньоекономічної стратегії, а єдиним системним архітектурним каркасом для всеохоплюючого повоєнного відновлення, інституційного очищення, макроекономічної стабілізації та досягнення довгострокової стійкості України в складній системі сучасних міжнародних економічних відносин. Процес адаптації до вимог внутрішнього ринку ЄС змушує національну державу відмовлятися від неефективних, корупційних, непрозорих та олігархічних практик минулого, замінюючи їх якісними європейськими інститутами, які надійно гарантують захист прав власності, верховенство права, недискримінаційне середовище та чесну ринкову конкуренцію. Траєкторія руху до повноправного членства в Європейському Союзі створює унікальний кумулятивний ефект, де ефективне залучення європейських фондів відновлення, глибока модернізація промисловості під суворі екологічні стандарти Зеленого курсу та відкриття безперешкодного доступу до платоспроможного європейського ринку взаємодоповнюють одне одного, виводячи українську економіку на траєкторію якісного, сталого та інноваційного зростання. Успіх цього фундаментального процесу безпосередньо залежить від здатності українського уряду, бізнес-спільноти та широких верств суспільства зберігати високу динаміку реформ навіть у складних умовах воєнного часу, що дозволить перетворити виклики масштабних руйнувань на унікальну історичну можливість для побудови передової, технологічної та інтегрованої в європейський простір економічної моделі, здатної ефективно протистояти майбутнім геоекономічним шокам та зайняти гідне місце у глобальному поділі праці як повноправний та впливовий суб'єкт міжнародних відносин.

3.2. Роль іноземних інвестицій та міжнародних програм у відбудові інфраструктури

Дослідження стратегічних імперативів повоєнного відновлення національного господарства України у системі сучасних міжнародних економічних відносин актуалізує першочергову потребу в комплексному теоретико-методологічному та прикладному аналізі залучення прямих іноземних інвестицій та розгортання масштабних міжнародних програм реконструкції, які за своїм масштабом, інституційною архітектурою та фінансовою місткістю виступають історичними аналогами класичного “Плану Маршалла”. Критичний рівень руйнування базової логістичної, транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури, викликаний тривалим та інтенсивним геополітичним шоком, створює ситуацію, за якої відновлення економічного потенціалу є абсолютно неможливим за рахунок виключно внутрішніх фіскальних інструментів або капіталу вітчизняних бізнес-структур, які самі зазнали суттєвих операційних та майнових втрат. У класичній макроекономічній науці інфраструктурний сектор розглядається як фундаментальна передумова для функціонування будь-якого ринкового середовища, оскільки якісні транспортні коридори, диверсифіковані енергетичні мережі та модернізовані комунікаційні системи забезпечують зниження трансакційних витрат реального сектора та формують базову інвестиційну привабливість території. Відтак, проектування та практична реалізація координованого міжнародного фінансового плану, що акумулює як державні ресурси країн-партнерів, так і приватний транснаціональний капітал, перетворюється на ключовий чинник недопущення довгострокової стагнації та забезпечення інтеграції України до глобальних ланцюгів створення вартості на правах високотехнологічного суб'єкта. Інституційне проектування такого плану вимагає створення багаторівневої системи управління, де провідні міжнародні фінансові організації, включаючи Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, а також Європейський інвестиційний банк, виступають не просто пасивними кредиторами, а виконують функцію гарантів прозорості, системних аудиторів та інженерів фінансових

ризиків, що дозволяє значно знизити безпекові премії та залучити великих інституційних інвесторів із приватного сектора. [9]

Концептуальна модель сучасного аналога “Плану Маршалла” для України має суттєво відрізнятись від історичного прототипу середини двадцятого століття, оскільки вона розгортається в умовах постіндустріальної, глибоко цифровізованої та глобалізованої світової економіки, де ключову роль відіграють не просто прямі міждержавні субсидії, а складні інструменти державно-приватного партнерства, суверенні фонди багатства та механізми змішаного фінансування (blended finance). Провідні країни Великої сімки та Європейського Союзу, формуючи фінансову основу для реалізації інфраструктурних проєктів, роблять ставку на використання державних коштів як первинного та стабілізуючого капіталу, який через систему надання багатосторонніх гарантій та страхування воєнно-політичних ризиків має залучити в рази більші обсяги приватних інвестицій від транснаціональних корпорацій, пенсійних фондів та інвестиційних банків. Важливу роль у цій архітектурі відіграє Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (MIGA), яке входить до структури Світового банку, та аналогічні національні інституції розвитку країн-партнерів, що розробляють спеціалізовані страхові продукти, здатні повністю або частково покривати збитки приватних інвесторів від потенційних форс-мажорних обставин воєнного чи геополітичного характеру. Це дозволяє трансформувати сприйняття України у світовій фінансовій системі з категорії високоризикової зони, непридатної для довгострокового інвестування, в статус перспективного і динамічного ринку з високою нормою прибутку, де відбудова інфраструктури на засадах цифровізації, автоматизації та впровадження інтелектуальних систем управління створює унікальні ніші для капіталообігу провідних світових брендів та технологічних гігантів. [10]

Понад те, роль іноземних інвестицій в інфраструктурному відновленні є критично важливою через чинник імпорту передових управлінських практик та новітніх інженерних технологій, які західні компанії привносять разом із фінансовим капіталом, що дозволяє уникнути корупційного та технологічного регресу (табл. 3.1). Модернізація української залізничної мережі через перехід на

європейський стандарт колії, відбудова портової інфраструктури Чорноморського басейну з урахуванням сучасних вимог автоматизованої логістики, а також створення мережі мультимодальних логістичних хабів на кордоні з Європейським Союзом вимагають експертизи світового рівня, якою володіють великі міжнародні консорціуми. Пряме залучення іноземного капіталу в ці проєкти через прозорі міжнародні тендери, що контролюються іноземними донорами, виступає надійним запобіжником проти монополізації ринку відновлення олігархічними чи внутрішніми корупційними кланами, забезпечуючи максимальну ефективність використання кожної одиниці залученого ресурсу. Таким чином, міжнародні програми інфраструктурної відбудови виконують подвійну функцію: з одного боку, вони фізично відновлюють життєдіяльність економічної системи, ліквідуючи логістичні розриви та вузькі місця, а з іншого – виступають інструментом глибокої інституційної трансформації, прискорюючи ринкові реформи та наближаючи українську інфраструктурну мережу до повних операційних стандартів розвинених держав світу.

Таблиця 3.1

Динаміка надходжень фінансових ресурсів та інвестицій в Україну
(млрд дол. США)

Джерело фінансування	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік (оцінка)	2026 рік (прогноз)
Прямі іноземні інвестиції (чистий приплив)	6,5	0,5	4,3	4,8	5,2	5,8
Міжнародна фінансова допомога (бюджетна)	1,8	32,1	42,5	38,2	37,0	32,0
Гранти та кредити МФО (Світовий банк, ЄБРР)	0,9	4,5	6,2	5,5	6,0	6,5
Обсяг золотовалютних резервів (на кінець року)	30,9	28,5	40,5	41,7	43,0	44,5

Джерело: складено автором за [17]

Глибока практична реалізація масштабних інфраструктурних проєктів у межах новітнього аналога “Плану Маршалла” потребує впровадження високотехнологічних моделей фінансової інженерії та залучення спеціалізованих міжнародних інституцій, які здатні здійснювати професійне структурування капіталу та ефективний менеджмент великих портфелів активів. Провідне місце у цьому процесі посідає розробка та функціонування Фонду розвитку України, створення якого координується урядом за безпосередньої експертної та консалтингової підтримки найбільших світових інвестиційних компаній, таких як BlackRock та JPMorgan Chase. Фінансова філософія цього фонду базується на мобілізації приватного капіталу через механізми змішаного фінансування, де державні кошти іноземних донорів та міжнародних фінансових організацій виконують роль первинного ризикового капіталу першої втрати, що дозволяє суттєво оптимізувати співвідношення ризику та прибутковості для великих приватних інституційних інвесторів. Таке інституційне проектування дозволяє залучати ресурси світових пенсійних фондів, суверенних фондів багатства та транснаціональних інвестиційних платформ, які за звичайних умов не мають юридичного чи регуляторного права інвестувати у деструктовані воєнними діями економіки через надвисокі безпекові рейтинги. Крім того, важливим інструментом фінансування стає емісія цільових міжнародних інфраструктурних облігацій відновлення (Recovery Bonds) під суверенні гарантії країн Великої сімки, що відкриває доступ до довгострокового і відносно дешевого ліквідного ресурсу на глобальних фондових майданчиках Нью-Йорка, Лондона та Франкфурта, забезпечуючи безперервне та прогнозоване фінансування капіталомістких проєктів із будівництва мостів, залізничних магістралей, портових терміналів та магістральних трубопроводів.

Окремим, революційним за своєю юридичною та фінансовою природою джерелом формування інвестиційного ресурсу для інфраструктурної реконструкції є впровадження міжнародних механізмів використання знерухомлених суверенних активів країни-агресора, що перебувають під юрисдикцією західних держав. Створення спеціальних міжнародних трастових

фондів під егідою Світового банку, які капіталізуються за рахунок передачі надзвичайних прибутків від заморожених російських золотовалютних резервів у європейських фінансових депозитаріях, ознаменувало собою формування принципово нового прецеденту в системі міжнародних економічних відносин та глобального фінансового права. Ці ресурси використовуються не просто для покриття поточного дефіциту державного бюджету, а спрямовуються як довгострокове інвестиційне ядро у великі інфраструктурні програми, що дозволяє Україні здійснювати масштабне відновлення без катастрофічного нарощування прямого класичного державного боргу, який би ліг непосильним тягарем на майбутні покоління платників податків [5]. Проте функціонування даної моделі вимагає від Міністерства фінансів та дипломатичного корпусу щоденної складної юридичної та технічної координації в межах Багатосторонньої координаційної платформи донорів, оскільки узгодження процедур використання цих коштів, верифікація збитків через Міжнародний реєстр збитків та координація з іноземними регуляторами залежать від законодавчих нюансів та політичного консенсусу багатьох іноземних юрисдикцій, що додає фінансовій системі додаткових рівнів зовнішньої зумовленості та вимагає високої інституційної гнучкості.

Водночас, залучення прямих іноземних інвестицій в інфраструктурний сектор є нерозривно пов'язаним із необхідністю реалізації глибоких структурних реформ всередині самої України, оскільки жодні міжнародні страхові інструменти чи державні гарантії партнери не зможуть повністю компенсувати відсутність прозорого внутрішнього конкурентного середовища. Інвестори вимагають реального та безкомпромісного забезпечення верховенства права, радикального очищення судової системи, повної ліквідації монопольних утворень та забезпечення абсолютної прозорості у сфері державних закупівель та розподілу земельних ділянок для будівництва. У цьому контексті державна цифрова система управління відбудовою, яка забезпечує наскрізний контроль за кожним етапом реалізації інфраструктурного проєкту від розробки проектно-кошторисної документації до введення об'єкта в експлуатацію, виступає найважливішим

інструментом підвищення довіри з боку глобального капіталу. Забезпечення відкритого доступу міжнародних спостерігачів, аудиторів та представників інвестиційних консорціумів до верифікованих даних у режимі реального часу дозволяє мінімізувати корупційні ризики, підвищує ефективність використання кожної одиниці залучених коштів та демонструє світовій спільноті готовність України функціонувати за найвищими стандартами глобального бізнесу.

Практична імплементація міжнародних програм відновлення та ефективне освоєння іноземних інвестиційних ресурсів в інфраструктурному сегменті національної економіки критично потребують розгортання та законодавчого вдосконалення моделей державно-приватного партнерства, серед яких найбільш перспективною та капіталомісткою формою виступає укладання довгострокових концесійних угод. У сучасній практиці міжнародних економічних відносин концесійні інструменти дозволяють державі залучати приватні транснаціональні консорціуми до управління, модернізації та фізичної відбудови стратегічних об'єктів транспортної та логістичної інфраструктури без втрати права власності на ці активи, що повністю знімає фіскальне навантаження з державного бюджету та перекладає операційні ризики на приватний капітал. Найбільш успішні передумови для реалізації такої стратегії формуються у сфері морської та річкової логістики, де відновлення та глибока модернізація портових терміналів Чорноморського та Дунайського басейнів із залученням провідних світових портових операторів дозволить Україні не лише ліквідувати наслідки воєнних руйнувань, а й суттєво підвищити пропускну спроможність експортних коридорів, інтегруючи їх у глобальні морські торговельні маршрути. Аналогічні підходи мають бути застосовані і під час проектування нової мережі магістральних автомобільних доріг та євроколійних залізничних ліній, де залучення іноземних концесіонерів гарантуватиме будівництво об'єктів за найвищими світовими стандартами якості з використанням інноваційних будівельних матеріалів та автоматизованих систем контролю дорожнього руху, що капітально підвищить транзитний статус держави у довгостроковій перспективі.

Поряд із цим, роль іноземних інвестицій та міжнародних фінансових програм типу “Плану Маршалла” має чітко виражений регіональний та просторовий вимір, оскільки відбудова інфраструктури повинна відбуватися не хаотично чи фрагментарно, а на засадах збалансованого розвитку територіальних громад та створення нових локальних економічних центрів. Залучення іноземного капіталу у відновлення регіональних систем енерго- та водопостачання, модернізацію житлово-комунального господарства деокупованих та постраждалих територій на принципах енергоефективності та екологічності дозволить створити базові комфортні умови для життєдіяльності населення, що виступає ключовим стимулом для повернення раніше емігрувавших громадян та подолання демографічної кризи. Міжнародні програми розвитку у зв'язку з цим мають містити окремі компоненти субсидування та надання грантів для підтримки малого та середнього бізнесу, який функціонує навколо великих інфраструктурних будівельних майданчиків, що запустить потужний ефект економічного мультиплікатора, коли кожна інвестована в інфраструктуру грошова одиниця іноземного походження генеруватиме додаткові доходи та робочі місця у суміжних галузях торгівлі, сфери послуг та виробництва будівельних матеріалів. [7]

У підсумку, інтеграція іноземних інвестицій та комплексних міжнародних програм відновлення в архітектуру повоєнної реконструкції України є фундаментальним геоекономічним фактором, який визначає не лише швидкість фізичного відновлення зруйнованого потенціалу, а й траєкторію довгострокового розвитку держави у глобальній економічній системі. Масштабне залучення транснаціонального капіталу та ресурсів міжнародних фінансових організацій під надійні безпекові гарантії іноземних урядів дозволяє Україні здійснити глибокий технологічний стрибок, переходячи від застарілих інфраструктурних моделей до побудови передової, цифровізованої та екологічно чистої логістично-енергетичної системи, що повністю відповідає стандартам двадцять першого століття. Ефективне виконання цієї стратегічної мети залежить від безкомпромісного провадження внутрішніх інституційних реформ, забезпечення абсолютної

транспарентності використання міжнародної допомоги та створення привабливого конкурентного бізнес-клімату, що дозволить перетворити Україну на один із найбільш динамічних та інноваційних інвестиційних хабів європейського континенту, надійно захищений від майбутніх геоекономічних та геополітичних шоків.

3.3. Пріоритети розвитку високотехнологічних секторів у міжнародному поділі праці.

Масштабна цифровізація світової економіки та зміна парадигми міжнародного поділу праці під впливом стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту, кібербезпеки та автоматизованих систем управління висувають стратегічне завдання перед Україною щодо інтеграції у глобальні інноваційні мережі через розвиток власних високотехнологічних секторів, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій та військово-технічних інновацій (Military-Tech). У контексті післявоєнного відновлення, яке вимагає капіталомістких та технологічних рішень для інфраструктури, саме ІТ-сектор та галузь Military-Tech здатні виступити головними драйверами економічного зростання, забезпечуючи високу додану вартість продукції та експортоорієнтованість національного господарства. Міжнародний поділ праці сучасності базується не на володінні природними ресурсами, а на здатності національних екосистем генерувати інтелектуальні продукти, які мають глобальний попит та високу маржинальність. Для України, яка попри безпрецедентні виклики безпекового характеру зберегла стабільність ІТ-галузі та продемонструвала унікальну спроможність до створення інноваційних рішень у сфері оборонних технологій, це відкриває вікно можливостей для перетворення з аутсорсингового майданчика на глобального розробника готових технологічних екосистем. Роль високотехнологічних секторів у формуванні нової міжнародної спеціалізації України полягає у зміні структури зовнішньої торгівлі, де частка інтелектуальних послуг та високотехнологічних рішень поступово витіснятиме сировинні товари, що дозволить державі мінімізувати вплив світових цінових

коливань на експортну виручку та забезпечить вищу стійкість макроекономічної системи до зовнішніх шоків.

Стратегічна пріоритетність розвитку Military-Tech як унікальної високотехнологічної вертикалі обумовлена не лише потребами національної безпеки, а й наявністю реального та масштабного полігону для випробування технологій, що виводить вітчизняні розробки на рівень світових стандартів у гранично короткі терміни. Створення екосистеми, де розробники дронів, систем зв'язку, засобів радіоелектронної боротьби та програмного забезпечення для тактичного управління отримують безпосередній доступ до запитів військового замовника, дозволяє Україні формувати власну нішу на глобальному ринку озброєнь та технологій подвійного призначення. У міжнародному поділі праці це означає вихід на ринки високотехнологічної продукції, де інтелектуальна складова є визначальною, а попит з боку партнерів по НАТО та інших розвинених країн є стабільним та довгостроковим. Розвиток цього сектору має супроводжуватися глибокою інтеграцією з провідними міжнародними оборонними компаніями через механізми спільних підприємств, ліцензування технологій та обміну інженерним досвідом, що дозволить перетворити оборонну галузь на локомотив інновацій, здатний поширювати свій технологічний вплив на цивільні сфери економіки, зокрема у виробництво безпілотного транспорту, інтелектуальне відеоспостереження, кіберзахист та автоматизовані системи управління міською інфраструктурою. [13]

Відтак, побудова конкурентоспроможної моделі розвитку високотехнологічних секторів вимагає від держави не просто фіскальної підтримки, а створення інституційної екосистеми, що включає захист інтелектуальної власності, розвиток спеціалізованих технопарків, стимулювання R&D та активну участь у міжнародних науково-дослідних консорціумах. Умовами повноцінної інтеграції до світового поділу праці є не лише технічна спроможність створювати продукти, а й здатність забезпечити відповідність міжнародним стандартам якості, сертифікації та експортного контролю, що вимагає глибокої гармонізації вітчизняної регуляторної бази з вимогами

Європейського Союзу та партнерів по Альянсу. Розвиток високотехнологічних секторів у структурі міжнародного поділу праці, де Україна виступає як розробник високорівневих інтелектуальних рішень, є запорукою успішної економічної модернізації та формування іміджу держави як потужного технологічного центру Європи, здатного не лише споживати інновації, а й створювати власні унікальні продукти, що визначатимуть вектор розвитку технологічного прогресу на міжнародній арені в найближчі десятиліття.

Глобальна трансформація світового ринку інформаційних технологій вимагає від України кардинального переосмислення своєї ролі та переходу від класичної сервісної моделі, заснованої на IT-аутсорсингу, до високомаржинальної продуктової моделі, що передбачає створення, патентування та капіталізацію власних програмних продуктів та цифрових платформ. Тривалий час національний IT-сектор розвивався переважно як постачальник якісних та відносно недорогих інженерних ресурсів для закордонних корпорацій, що хоч і забезпечувало значні обсяги валютних надходжень в економіку, проте залишало країну в залежності від рішень зовнішніх замовників та обмежувало накопичення капіталу всередині держави. [2] У нових реаліях міжнародного поділу праці стратегічним пріоритетом стає стимулювання розробки вітчизняних інноваційних рішень у сфері хмарних обчислень, великих даних, аналітики на базі штучного інтелекту та блокчейн-технологій. Інтеграція України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу (Digital Single Market) відкриває безпрецедентний доступ до європейських венчурних фондів, науково-дослідних грантів та програм транскордонного цифрового співробітництва, що дозволяє вітчизняним стартапам масштабувати свої продукти на ринки держав-членів ЄС без додаткових регуляторних бар'єрів. Водночас, унікальний досвід створення загальнонаціональних цифрових інструментів та екосистем, таких як Дія чи платформа Дія.City, демонструє світовій спільноті здатність України формувати найбільш передові, гнучкі та безпечні регуляторні простори для технологічного бізнесу, що перетворює державу на привабливу юрисдикцію для реєстрації та розвитку глобальних технологічних компаній.

Ефективне закріплення України у високотехнологічних сегментах міжнародного поділу праці нерозривно пов'язане з модернізацією системи підготовки людського капіталу та реформуванням вищої інженерно-технічної освіти, яка має оперативно реагувати на динамічні запити глобального ринку. Фінансування та розвиток спільних R&D-центрів між провідними університетами та транснаціональними корпораціями дозволяють залучати передові світові практики та створювати науково-виробничі кластери, здатні генерувати проривні комерційні технології. Особливого значення набуває розвиток кібербезпеки як самостійного експортного продукту, оскільки досвід відбиття масштабних і скоординованих кібератак на критичну інформаційну інфраструктуру держави є унікальним у світовій практиці. Українські компанії та фахівці з кіберзахисту вже зараз інтегруються у міжнародні безпекові консорціуми, пропонуючи глобальному ринку передові рішення у сфері захисту даних, виявлення вразливостей та протидії кібершпигунству. Це не лише підвищує експортний потенціал сектору послуг, а й формує стратегічну довіру до України як до надійного та захищеного цифрового хабу, здатного забезпечити безперервність бізнес-процесів навіть в умовах глобальних геополітичних та безпекових криз, що капітально посилює конкурентні переваги держави на міжнародній арені.

Найвищою точкою розвитку та головною конкурентною перевагою національної інноваційної системи у міжнародному поділі праці стає глибока міжгалузєва синергія між сектором інформаційних технологій та оборонно-промисловим комплексом, що матеріалізується у створенні унікальних високотехнологічних продуктів на стику штучного інтелекту, великих даних та безпілотних рішень. Про посилення конкурентоспроможності України у цій сфері свідчить висока частка ІТ послуг у загальному обсязі експорту послуг та її зростання за період повномасштабної війни (табл. 3.2). Сучасне протистояння у військово-технічній сфері фактично перетворилося на змагання алгоритмів, швидкості обробки розвідувальної інформації та ефективності автоматизованого управління на полі бою, де українські ІТ-інженери та військові конструктори спільно створюють унікальні платформи ситуаційної обізнаності, які за своїми

операційними характеристиками випереджають аналогічні розробки провідних світових держав. Інтеграція алгоритмів машинного навчання для розпізнавання об'єктів за допомогою супутникових знімків та відеопотоків із безпілотних літальних апаратів, розробка захищених систем зв'язку та створення роїв автономних роботизованих комплексів формують принципово новий технологічний уклад, який має колосальний експортний потенціал у повоєнний період. Світовий ринок оборонних технологій та систем подвійного призначення демонструє експоненційне зростання попиту на рішення, які пройшли реальну перевірку в екстремальних умовах, що дозволяє Україні претендувати на лідерські позиції серед глобальних експортерів інноваційної продукції безпечового спрямування, капітально змінюючи імідж держави на міжнародній арені та руйнуючи застарілі стереотипи про технологічну периферійність вітчизняного господарства.

Таблиця 3.2

Обсяг експорту комп'ютерних послуг (ІТ) у структурі загального експорту послуг України.

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік (оцінка)	2026 рік (прогноз)
Експорт ІТ-послуг (млрд дол. США)	6,8	7,3	6,7	6,9	7,2	7,6
Загальний експорт послуг (млрд дол. США)	13,1	11,2	10,1	10,5	11,0	11,8
Частка ІТ у загальному експорті послуг (%)	51,9%	65,2%	66,3%	65,7%	65,4%	64,4%

Джерело: складено автором за [18]

Формування стійких пріоритетів розвитку високотехнологічних секторів у структурі міжнародного поділу праці вимагає також активної розбудови національної венчурної інфраструктури та залучення провідних міжнародних інституційних інвесторів, які спеціалізуються на фінансуванні глибоких технологій (Deer-Tech).[14] Державна політика у цій сфері має бути спрямована

на створення спеціалізованих інвестиційних фондів із залученням іноземного капіталу під державні гарантії, що дозволить забезпечити безперервне фінансування вітчизняних стартапів на ранніх стадіях розвитку та попередить масовий виїзд перспективних розробників та команд за кордон через брак внутрішньої ліквідності. Важливу роль у цьому процесі покликані відіграти технологічні кластери та інкубатори подвійного призначення, які забезпечують правову, менторську та інфраструктурну підтримку молодих інженерних команд, трансформуючи сирі винахідницькі ідеї у повноцінні комерційні продукти, готові до масштабування на ринки країн НАТО та Європейського Союзу. Така комплексна інституціоналізація дозволить замкнути ланцюги створення вартості всередині національної юрисдикції, гарантуючи, що інтелектуальна власність, податкові надходження та робочі місця залишатимуться в Україні, виступаючи надійним фундаментом для довгострокової макроекономічної стабільності та фінансової незалежності держави.

У підсумку, стратегічний розвиток та закріплення України у високотехнологічних сегментах ІТ та Military-Tech є найважливішим інструментом радикальної модернізації національної економіки та її успішної інтеграції до світового економічного простору як сильного, конкурентоспроможного та самодостатнього суб'єкта. Перехід від застарілої сировинно-аграрної орієнтації до розбудови інноваційної економіки знань дозволяє не лише ліквідувати наслідки масштабних воєнних руйнувань, а й здійснити якісний структурний прорив, виводячи державу на передові позиції глобального технологічного прогресу. Ефективне використання цього історичного шансу безпосередньо залежить від здатності державних інституцій забезпечити прозоре регуляторне середовище, надійний захист інтелектуальних прав, якісну модернізацію інженерної освіти та глибоку інтеграцію вітчизняних технологічних хабів у євроатлантичний безпековий та економічний простір, що дозволить перетворити інтелектуальний потенціал нації на головний рушій сталого, високотехнологічного та безпечного розвитку України у двадцять першому столітті.

ВИСНОВКИ

Комплексне наукове дослідження теоретико-методологічних та прикладних з аспектів функціонування національної економіки України в системі сучасних міжнародних економічних відносин дозволяє зробити низку фундаментальних висновків, що мають стратегічне значення для формування політики повоєнного відновлення. Проведений аналіз засвідчив, що сучасна архітектура глобального господарства перебуває під впливом глибоких геополітичних та геоekonomічних шоків, які вимагають від держав швидкої адаптації та імпорту передових регуляторних інститутів. Для України ключовою загрозою середньострокового та довгострокового характеру стала безпрецедентна демографічна криза, викликана вимушеною зовнішньою міграцією найбільш працездатної та кваліфікованої частини населення. Дослідження світового досвіду, зокрема постконфліктного відновлення країн Балканського півострова, доводить, що пасивні урядові стратегії репатріації без кардинальної зміни внутрішнього економічного середовища не здатні забезпечити масове повернення громадян, що актуалізує потребу в побудові відкритої, конкурентоспроможної моделі ринкової економіки із високими соціально-правовими стандартами.

У цьому контексті європейська інтеграція обґрунтовано визначена єдиним безальтернативним вектором та жорсткою інституційною рамкою для всеохоплюючої модернізації держави. Реалізація Плану України в межах фінансового інструменту Ukraine Facility та гармонізація національного законодавства з європейським *acquis communautaire* виступають потужними каталізаторами системних реформ, що ліквідують неефективні, корупційні та олігархічні практики минулого. Водночас інтеграція до внутрішнього ринку ЄС вимагає від вітчизняного реального сектору прискореної технологічної перебудови відповідно до вимог Європейського зеленого курсу та механізму СВМ, що змушує відмовлятися від застарілих енергомістких моделей на користь екологічно чистого виробництва та глибокої переробки сировини, особливо в аграрному секторі.

Оскільки внутрішні фінансові ресурси держави є обмеженими, вирішальну роль у фізичній відбудові зруйнованої інфраструктури покликані відіграти іноземні інвестиції та масштабні міжнародні програми, що виступають історичними аналогами “Плану Маршалла”. Створення Фонду розвитку України із залученням світових інвестиційних гігантів, використання інструментів змішаного фінансування, страхування воєнно-політичних ризиків через агентство MIGA, а також капіталізація трастових фондів за рахунок доходів від знерухомлених суверенних активів країни-агресора формують новітню архітектуру фінансової інженерії відновлення. Ці інструменти дозволяють залучати приватний транснаціональний капітал у капіталомісткі проекти на засадах довгострокових концесійних угод та державно-приватного партнерства.

Головним пріоритетом закріплення України у новій системі міжнародного поділу праці має стати прискорений розвиток високотехнологічних секторів, насамперед інформаційних технологій та військово-технічних інновацій (Military-Tech). Перехід від аутсорсингової до продуктової моделі в ІТ-сфері, інтеграція до Єдиного цифрового ринку ЄС та унікальна міжгалузева синергія між програмістами та оборонно-промисловим комплексом дозволяють створювати високорівневі інтелектуальні продукти на базі штучного інтелекту та автономних систем. Це забезпечує радикальну зміну структури українського експорту на користь високомаржинальних інноваційних рішень, що гарантує макроекономічну стійкість держави, капітально підвищує її конкурентоспроможність та забезпечує гідне і сильне місце України серед технологічних лідерів європейського та світового співтовариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Геєць В. М. Інституційні трансформації економіки України у процесі європейської інтеграції та повоєнної відбудови. Економіка України. 2024. № 2. С. 3–19.

URL:[https://irbisnbuy.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%93%D0%B5%D1%94%D1%86%D1%8C%20%D0%92\\$](https://irbisnbuy.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%93%D0%B5%D1%94%D1%86%D1%8C%20%D0%92$)

2. Геєць В. М. Моделі фінансування повоєнного відновлення України: поєднання державного та приватного капіталу. Економіка України. 2024. № 4. С. 3–21.

URL:https://www.researchgate.net/publication/398580473_Ekonomicna_politika_povoennogo_vidnovlenna_Ukraini_Materiali_drugoi_miznarodnoi_naukovo_i_konferencii

3. Кабінет Міністрів України. План України для інструменту Ukraine Facility: стратегічні напрями реформ та відновлення на 2024–2027 роки. Київ, 2024. 280 с.

URL:<https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wpcontent/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

4. Міністерство фінансів України. Звіт про функціонування Багатосторонньої координаційної платформи донорів для України. Київ, 2025. URL:https://mof.gov.ua/uk/news/joint_communicu_following_the_first_ministerial_meeting_of_the_multi-agency_donor_coordination_platform_for_ukraine-4646

5. Міністерство цифрової трансформації України. Звіт про розвиток спеціального правового та податкового режиму Дія.City та експортний потенціал ІТ-галузі. Київ, 2025. URL:<https://thedigital.gov.ua/projects/business/city>

6. Офіс Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та хід передвступних переговорів. Київ, 2025–2026. URL:<https://euua.kmu.gov.ua/agreement/zvity-ta-informatsiya/>

7. Центр економічної стратегії (ЦЕС). Моніторинг фінансування відновлення через Ukraine Facility та зелена модернізація промисловості. Київ, 2025–2026.

URL: <https://ces.org.ua/ukraine-facility-na-shho-ta-na-yakih-umovah-budut-vitracheni-50-mlrd-%D1%94vro-vid-%D1%94s/>

8. Якубовський М. М. Модернізація промислового потенціалу України в умовах глобальних технологічних трансформацій та безпекових викликів. Економіка України. 2024. № 6. С. 22–39.

URL: [https://www.irbisnbuy.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuy/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%AF%D0%BA%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%A1\\$](https://www.irbisnbuy.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuy/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%AF%D0%BA%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%A1$)

9. BlackRock & JPMorgan Chase. Ukraine Development Fund (UDF): Financial engineering, blended finance structures and infrastructure investments. New York, 2025–2026. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?id=ddd9f29a-04d4-4624-8b7e-c7f3d9fbde35&isSpecial=true&lang=enGB&title=TheGovernmentOfUkraineAnnouncesItsPlanToLaunchAUkraineDevelopmentFundToCreateOpportunitiesForPublicAndPrivateInvestorsToParticipateInTheFutureReconstructionOfTheUkrainianEconomy>

10. Brave1. Кластер оборонних технологій в Україні: результати діяльності, інноваційні розробки та інтеграція у світовий ринок Military-Tech. Київ, 2025–2026. URL: <https://brave1.gov.ua/>

11. European Commission. Analytical Report on Ukraine's alignment with the EU acquis and progress in the enlargement process. Brussels, 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/commission-analytical-report-ukraines-alignment-eu-acquis_en

12. Gartner. High-Tech and Military-Tech Innovations: Global market trends and Ukraine's integration into international software development chains. Stamford, 2026. URL: https://www.researchgate.net/publication/389665214_HIGH-TECH_MARKET_DEVELOPMENT_TRENDS_IN_UKRAINE

13. MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency). Insuring geopolitical and war risks: New specialized insurance products for Ukrainian reconstruction.

Washington: World Bank Group, 2026. URL: <https://www.miga.org/press-release/miga-expands-insurance-support-ukraine>

14. World Economic Forum. The Global Risks Report 2025: Technology polarization, cyber resilience and the future of innovation networks. Geneva: WEF, 2025. 98 p. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2025.pdf

15. Світовий банк. Швидка оцінка завданої шкоди та потерб у відновленні України (RDNA3). Вашингтон: Світовий банк, 2024. 165 с. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_24_801.

16. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2025/zd/tsztt/arh_tsztt2025_u.html.

17. _Прямі інвестиції в Україну: залишки за інструментами (річні дані). Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

18. Географічна та товарна структура експорту-імпорту послуг України (річні дані). Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm

19. Цілі з інфляції та монетарна політика. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/about/targets/target-k>

20. Українські біженці: дослідження міграційних хвиль та настроїв щодо повернення. Центр економічної стратегії (ЦЕС). URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-fifth-wave/>

21. Міжнародну фінансову допомогу Україні урізатимуть на \$12 млрд щорічно. Фінансовий клуб (FinClub). URL: <https://finclub.net/news/mizhnarodnu-finansovu-dopomohu-ukraini-urizatymut-na-usd12-mlrd-shchorichno.html>